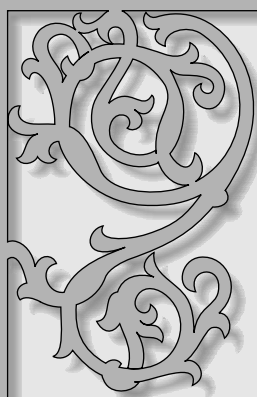




# Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap



IV. évf.  
7. szám  
2003. április

## A TARTALOMBÓL:

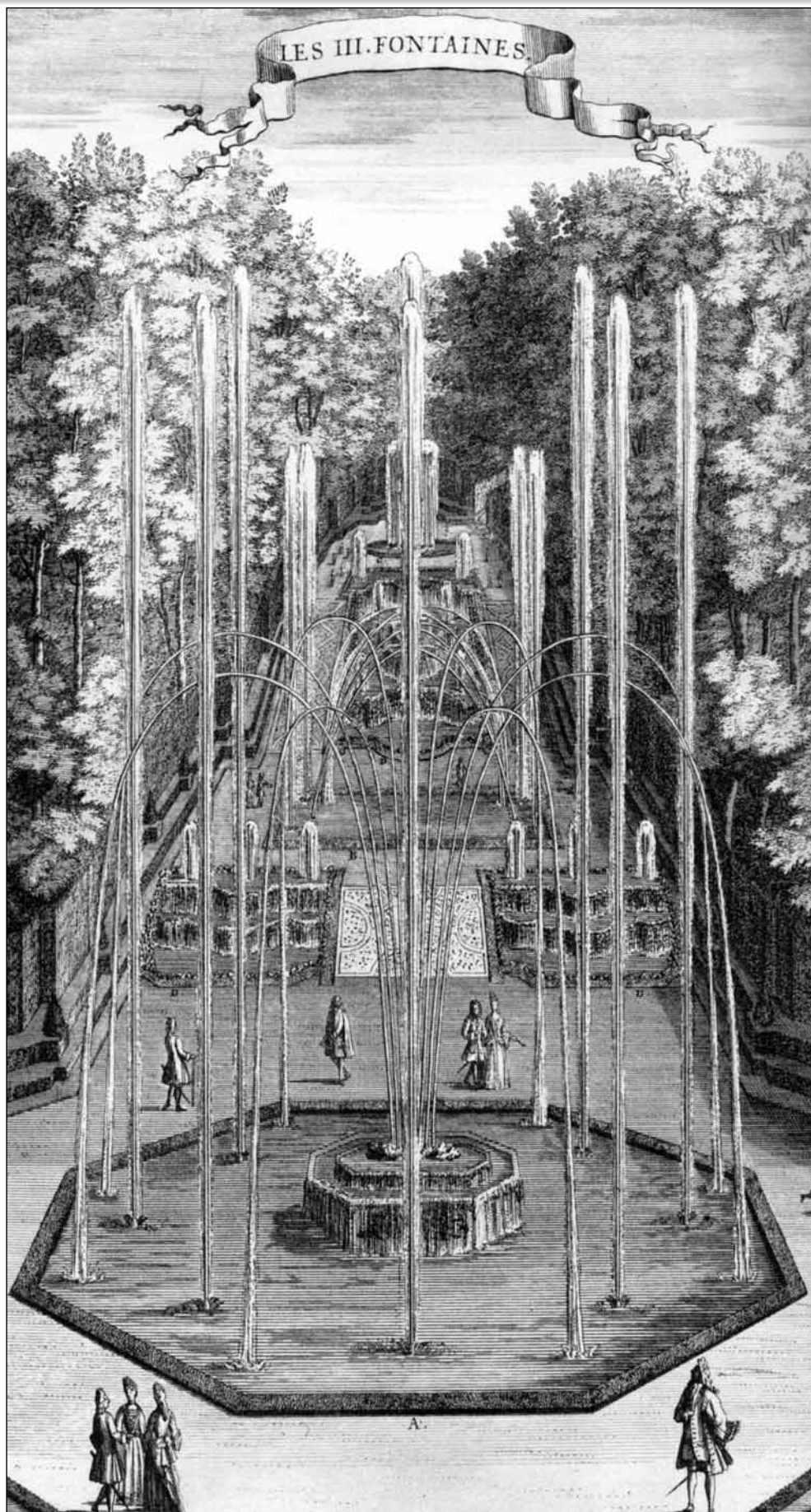
Bognár József:  
Kreáció vagy evolúció?

Dr. Nagy Mihály:  
Az Országos Református  
Tanáregyesület  
legújabbkori története

Dr. Korsós Bálint:  
Bocskai István hitvédő  
szerepvállalása a magyar  
irodalom tükrében

Esettanulmány:  
A majosházi iskola  
alapítása és  
Törvényességi vizsgálat  
Halásztelken

Borító:  
„Les Trois Fontaines” - Versailles





# Az alvó tanítványok

(részletek)

Ravasz László

„Akkor méne a tanítványokhoz és aluva találá őket és monda Péternek: Így nem bírtatok vigyázni velem egy óráig sem? Vigyázzatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek, mert jóllehet a lélek kész, de a test erőtelen.” Mt.26:40-41.

**M**ilyen különös és megdöbbenő jelenet a holdfényes Getsemáné sápadt olajfái alatt: valaki feláldozza magát az emberekért, s az emberek közül a kiválasztottak, a tanítványok nem tudnak vele virrasztani az utolsó éjszakán. Az emberi bölcsesség ezt kérdezné: érdemes-e ilyenekért meghalni a kereszten; a hívő lélek pedig megrendülve suttojja: ha ilyen az ember, csak a kereszt segíthet rajta. Minden, ami Krisztus szenvedéseit fokozza, egyszersmind Krisztus halálának szükségességét magyarázza.

A világ olyan, mintha nem lett volna benne Krisztus, s az emberek élete olyan, mintha nem halt volna meg érettük. Nemcsak arra gondolok, hogy az emberi történelem egyáltalában nem más, ha Krisztus előtt nézzük, vagy ha Krisztus után nézzük; nem arra gondolok, hogy a keresztyénség mint világnézet és intézmény annyi harcnak, gyűlölködésnek volt a színtere és annyi emberi bűn szövődött össze a történetével; nem arról beszélek, hogy világpolitikában, hadviselésekben, békekötésekben mindaz, amit igazán keresztyén sajátosságnak kell nevezni, tehát jóakarát, szeretet, szolgálat, béke, megbocsátás, hősie önfeláldozás, egyszerűen láthatatlan mennyiség; hanem arra gondolok, hogy a saját életemben mennyire nem jelentett megrendülést, forradalmat, felriadást, megdöbbenést és átalakulást az a tény, hogy Jézus vért verítékelt és meghalt éretttem.

Alszunk Krisztus mellett. Nem a tömegek aludtak Jeruzsálem kocka alakú házaiban. Azok is aludtak, de azoktól nem is lehetett mást várni. Kifáradtak a mindennapi élet zajában, a nyereség hajhászásában, a gyűlölködésben és csalásban. Hanem a tanítványok aludtak, akiket a tízezrek közül választott ki Jézus, akiket egészen közel engedett magához, akiknek szeme láttára tette meg legnagyobb csodáit, s akiknek megengedte, hogy bepillantsanak a Fiú szívének szentjébe, akiket rávezetett annak meglátására, amit Péter kiáltott el: *Té vagy a Krisztus, az élő Isten Fia.*

Ne fogjuk másra, ne okoljuk a tömeget, ne hozzunk fel pesszimista szólamokat annak magyarázatára, hogy ilyen a világ; valljuk be, az örök elaludtak a vártán, kihullott kezükből a kürt, hamvába holt orcájuk előtt a szövétnek. Csoda-e, ha a gonosz belepózt, ha az ellenség itt van a falaink között, ha nemsokára prédául esünk a hódítóknak? Olyanok va-



Nymans, Sussex

gyunk, mint az elalvó anya, aki tűzbe ejti gyermekét, az álomszuszék szomszéd, aki engedi, hogy bennéjünk a házban, a részeg kormányos, aki bóbiskol a kormánykerék mellett és az álmos orvos, aki felcseréli a mérgek minőségét és mennyiségét.

„Aludjatok immár és nyugodjatok, íme, elközelgett az óra és az Embernek Fia a bűnösök kezébe adatott!”

Krisztuson nem, de rajtunk még segít, ha felébredünk. E felébredés alatt nem kell valami egészen különös csodát érteni, csak azt, amit a fogalom kifejez. Ráirányul a figyelmünk valami olyanra, amit eddig nem vetünk észre: ez esetben Krisztus világmegváltó, szenvedő szerelmére.

Igen, az ébredés. Az ébredés egy új világ, a valódi világ felfedezése és az abba való beilleszkedés. Az álomnak, az éjszakának zavaros, gyötrő, értelmetlen képei eltűnnek, egyszerre odatesz, ami miatt zokogtunk, vagy felsikoltottunk, napfény ömlik be az ablakon, kedves arcok mosolyognak ránk, kezdődik az új nap, az igazi élet. A Getsemáné kerti félhomályos látásnak vége van, ragyogó húsvéti reggelen jár az Élet fejedelme, a feltámadott Úr a Tiberiás partja mellett és kérdi Pétertől: Szeretsz-e engemet? Igen, a lelki ébredés is egy magasabb valóság boldog megragadása, egy új, áldott rendbe való beleilleszkedés, új nap, új kezdet, - a régiek elmúltak, íme újjá lett minden. Hajnal van, szép, piros hajnal. 1937.



## Kreáció vagy evolúció?

Bognár József

**A**kérdés túlmutat a biológia tárgyán. Az embernek mindig voltak az egyénre és a tudományra vonatkozó alapkérdései. Az ember időben él, a megismerés időhöz kötött. Minden korszak adott választ a tudomány akkori állása szerint.

Előrebocsátandók a következők: a Biblia nem természettudományos szakkönyv. Isten kijelentése. Arról tudósít, hogy Ő a teremtő és fenntartó Atya. A szabad akarattól bűnbeesett emberen fia feláldozásával könyörült, kimentette a halálból, és örök életet ad a benne hívőknek.

A hívők Isten kijelentéseit hittel elfogadják. Tudomásul veszik, hogy itt e Földön „*tükör által bomálysosan látunk*”, de nyitottak a tudomány fejlődésre.

A tudósok feladata a kutatás, de megállapításaihoz hozzá kell tenni – a tudomány mai állása szerint.

A hit ellentéte a hitetlenség, a tudás ellentéte a tudatlanság. A hit nem biztos, hogy ellentétes a tudománnyal. A materializmus létét nem a darwinizmus adta, a tudomány történetén ez végigvonul.

*Az első kérdés:* hogyan jött létre a kozmosz és benne a földi élet? Ezt tudományos bizonyítékokkal alátámasztani nem lehet. A hívők azt mondják, Isten teremtette. A materialisták válasza: véletlen. Mindkettő filozófiai, illetve teológiai válasz.

*A második kérdés:* milyen hatásokra változott, alakult az élővilág? A hívők válasza: Isten a kezdet és a vég ura. Megteremtette az élőlényeket nemük szerint, s beléjük plántálta a fennmaradás, változás lehetőségeit.



Herriard Park, Hampshire

A materialisták szerint egy vagy több ős élőlény fejlődött tovább. A fejlődés, a változás mozgatója a létért való küzdelem, a természetes kiválogatódás a környezet hatására. A két válasz között az alapvető különbség az, hogy mindezt Istennel vagy Isten nélkül képzelel el.

*Darwin* tevékenységét reálisan kell nézni. Élete elején, szülői biztatásra teológiai tanulmányokba kezdett. Mikor 22 évesen lehetősége nyílt rá – a természettudomány jobban érdekelte –, földkörüli útra ment a *Beagle* nevű hajón – ez öt évig tartott. Utazása elején hívő magatartása miatt a tisztok kinevetették. Utazása során a legkülönbözőbb életterek élővilágát ismerhette meg. Látna az élővilág sokféleségét, gazdagságát, kereste a feleletet, hogyan, miként ment ez végbe.

Érdeme, hogy felismerte: az élő-

világ nem statikus, változik, az ember is tagja, mint a legfejlettebb élőlény. Fő műve: „*A fajok eredete a természeti kiválasztás útján vagy a legkedvezőbb helyzetben lévő fajok fennmaradása a létért való küzdelemben.*”

A világnézeti kérdésről 1879-ben írja az egyik levelében: „*Hogy mik az én saját nézeteim {...} ítéletem gyakran ingadozik. Az ingadozás legszélsőségesebb állapotában sem voltam soha ateista abban az értelemben, hogy Isten létezését tagadtam volna.*”

*Downban*, ahol élt, az egyházközség lelkésze írta, hogy anyagilag és erkölcsileg is támogatta az egyházközséget.

Mondta-e Darwin, hogy az ember a majomtól származik? Mondta is meg nem is. Ő az élővilág egységes fejlődését látta, az ember elődje valamilyen ősmajom lehetett, sőt tovább megy, lándzsahalszerű ő.



Állítja, hogy az élővilág csúcán jelent meg az ember. A fejlődés még nem fejeződött be. Az emberi lélek eredetét is állati ősökben kutatja.

Darwin népszerűsítői tudatosan egyházellenesek voltak. Például Ernst Haeckel.

A kreáció (latin *creatio*: teremtés) szerint Isten a Teremtő. Isten, amikor jónak látta, kimondta a „legyen”, illetve „teremtsünk” szavakat és „lett” kozmosz és élet.

A teremtésben szakaszok vannak (6 nap). A tudomány szerint is először a víz, a növények jelentek meg, ezután az állatok és végül az ember. A tudomány azt mondja: „életre kifinomult körülmények között jött létre az élet, nem előbb, nem később, hanem az egyedül alkalmas pillanatban.” Isten befejezte teremtő munkáját.

Ma a tudomány azt is megállapította, hogy az idő nem végtelen, volt kezdet – „ősbumm” – ez kb. 12-15 milliárd éve, és lesz vég, ahogy Isten Igéje is mondja.

Az élőlények alapvető építőkövei a fehérjék. Egy közepes méretű fehérje 300 aminosavból épül fel. A további apró építőegységek száma tízezreket tesz ki. Ezeknek szisztematikus sorrendbe kell rendeződni. Tudvalevő, hogy a fehérjék faj- és egyedspecifikusak. Gondoljunk a szervátültetés problémáira.

Valószínűtlen, hogy mindezek véletlenül jöttek volna létre, és a fent említett idő ehhez kevés volt. Ez egy magasabb intelligencia, a Teremtő műve.

Az *evolúció* (latin szó) jelentése: könyvtékercs kibontása, olvasása. A zsidó szintiratok ilyen könyvtékercs-



Meadowbrook Farm, Pennsylvania

be íródtak. A Lukács evangéliuma 4,16-tól olvashatjuk: „Jézus szombat napon, szokása szerint beméne a zsinagógába, kezébe adák néki Ézsaiás próféta könyvét. Ő a tekercset feltárta és olvasta a 61. fejezet első versétől: „az Úrnak lelke van én rajtam...” Tehát a „könyvtékercs kibontása és olvasása”, azaz az evolúció révén vált nyilvánvalóvá, mi volt oda írva.

Hitünk szerint hogyan értsük az evolúciót? (A szó hallatára nem kell rögtön tömjénért kiáltanunk!) Álljon itt négy különböző korban élt ember nyilatkozata e kérdésben.

Szent Ágoston (Kr. u. 354-430) egyházatyja vallja: „Abogy az anyák bordonnák magzatukat, a világ is így bordonna a születendő lényeket. Isten az élőlényeket és az embereket is »észcsírák« formájában helyezte az általa teremtett anyagba. Ezek a csírák nemcsak a később kibontakozó emberek szervezetét, hanem kibontakozásuk programját is tartalmazzák.”

Muraközy Gyula, Kálvin téri református lelképásztor írja: „Az alsóbbrendű lényben, mint homályos vázlatban (...) benne van a nálánál magasabb rendű jóslata.” (A diadalmas élet, Krisztus a XX. században cikkében. Budapest, 1932)

Walter Gebring bázeli biológus (1998) kísérletével igazolta, hogy egyes génszakaszoknak alacsonyabb rendűekben meglévő funkciója mutáció révén változik, és a magasabb rendűekben más fejlődési szerepet kap. „A távoli utódok tervrajzai már az alacsonyabb rendűekben benne voltak.” Felfedezéséért harmadmagával Nobel-díjat kapott.

Vida Gábor (ELTE Genetikai Tanszék): „Egy teljesen más célra kialakult gén az evolúció során úgy tűnik, hogy használható más célra is.” Tehát az embrionáliskori kopoltyúívekből fejlődhetnek kopoltyúk, majd az emlősöknél állkapocs és egyéb szerv. Haeckel biogenetikai törvénye azt bizonyítja, hogy a halakat Isten teremtette, és tervében már az emlősök is benne voltak.

Elgondolkodtató! Egyházi személyek, nem biológusok, már korábban azt mondták, amit ma a tudomány igazol.

Személyre vonatkozólag mondja Isten igéje: „Mielőtt az anyaméhben megalkottalak, már ismertelek...” (Jer 1,5) Isten tervezett, csodálatosan „csomagolt”. Az élőlények változásának lehetőségét is beléjük teremtette, nem a véletlenre bízta. Tervében benne volt a jövő. Kezében a kezdet és a vég. A megváltozott körülmények között is életképesek az élőlények, az élet fennmarad, és sokszínűvé válik.



Isten az állatokat „nemük szerint”, nemzetségekbe teremtette. Az ő „*Canis*” kutyafélék nemzetségéből alakult ki a farkas, a róka, a sakál és domesztikáció révén a sok kutya-fajta, a *Canis familiaris*. Az evolúció szót „kibontakozásnak” lehet fordítani.

Ha az őszi búzát különböző erősségű radioaktív sugárzásnak vetjük alá, az eredmény a következő: az alacsony dózissal nincs hatása, a túl magas elpusztítja a magvakat. A közbülső hatások létrehozhatják a világonkon természetett összes búza-fajtát. A búza búza maradt, nem alakult át. Hasonlóképpen a genetikai kísérleti állata az ecetmuslica (*Drosophila*) külső hatásokra, keresztezésekre nem alakult át más állattá, maradt ecetmuslica. Ma már kb. 3000 változatát hozta létre az ember.

*Migráció.* Vándorlás révén való elkülönülés.

Ecuadortól 1100 km-re van a *Csendes-óceánban a Galapagos sziget-csoport*. Darwin figyelt fel a sokféle pintyre (kb. 14 féle). Róla nevezték el Darwin pintyeknek. Valamikor ide került egy pintyfaj. Az Isten által beleteremtett változási lehetőségek kibontakoztak. Főleg a csőrük alakult az életfeltételeknek megfelelően.

Isten nem teremtett gyengéket és erőseket. Nem volt létért való küzdelem. A változás lehetőségei valósultak meg, mégis valamennyi megmaradt pintyfélének.

Isten minden teremtménye tökéletes, része az élővilágnak. Felépítettsége révén teljes életet él a maga szintjén. Nincs szép-csúnya, hasznos-káros élőlény, ezek antropomorf kifejezések.

Az ember képes lenne élni bármely szerv: máj, tüdő hiányában? Nem! Ugyanígy az egysejtűek sem. Ők is teremtésüknél fogva teljese-

nem hiányozhat egyetlen sejtorgamentum sem.

Materialista szemléletű könyvben olvasható: „a denevér kb. 70 millió éve jelent meg, volt ideje az ultrahang kifejlesztésére...”, és addig, hogyan fogta meg az éjszakai állatokat? Átmeneti alak nincs. A denevérnél ma is keresik, miből fejlődött ki.

Darwin említi a hímek harcát, pl. a szarvasbikánál. Ez a vitalitás megőrzéséért van, hogy a gyenge, beteg állat ne szaporítson tovább. A tudattal rendelkező embernél Isten maga szabott határt. Bizonyos életkorban a nőknél bekövetkezik a klimax. A gyermeket fel kell nevelni, mielőtt a szülő megöregszik!

Mikortól és mitől ember az ember?

*Csányi Vilmos* etológus írja a *Magatartásgenetika* c. könyve 161. oldalán: „Az ember a Földön élő állatfajok egyike, nyilván a legfejlettebb {...} annyiban különbözik tőlük, amennyire egyik faj különbözik a másiktól.”

A Bibliában az 1 Mózesben olvashatjuk, hogy az állatban „élet” van, az emberben „élő lélek” van (új fordítás).

Több az ember. Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtette az embert. Isten Lelkéből csak az ember kapott. Anatómiai hasonlóság és különbség van az ember és a főemlősök között. Nem a munka tette az embert emberré, hanem a felszabadult kéz tette lehetővé a munkát.

Nem az agyvelő mérete a döntő. Az embernél is vannak szélsőséges esetek, pl. A *France*, francia író agyveleje 1000 g volt. *Turgenyev* orosz íróé 2000 g. A neandervölgyi ősemberé 1500 g. A ma élő ember agymérete 1350-1450 g.

De csak az ember tud beszélni. Ismerjük az emberi gén szekvenciá-

ját, ma már tudjuk, a beszédért a Fox P2 gén a „felelős”, mely gén mutációval jött létre. Az ember tud beszélni, megszólítható, „Ádám (ember), hol vagy?” Az ember felel, felelős személy.

Dolgozni az állat is tud, ünnepelni csak az ember, isteni indíttatás révén.

Csak az embernek van jövőtuda, transzcendens gondolkodása. Példa erre a királysírokba tett étel, régi temetkezéskor a halott ember mellé temették lovát, eszközeit. A földi életnél több az emberi élet, van folytatás.

Minden ember individuum, hat milliárdból nincs két egyforma. Három sajátága eltérő minden embernek, melynek alapján azonosítani lehet: ujjlenyomat, hang és szag.

*Ravasz László* írja: „Isten az embert nem egy végtelenített vászomból előre elkészített sablon alapján teremtette.”

Jézus igéje által az embert megszólítja, ahogy *Kálvin* tanítja: „*Dominus per evangelium nos vocat, et nos vocanti per fidem responsam.*” (Az Úr az Evangélium által hív minket és mi mint elhívottak, hit által válaszolunk.)



Schwetzingen





# A Diákegység Mozgalom Országos Találkozója

– Hódmezővásárhely, 1944. –

Dr. Pótor Imre

**A**nemzeti megújulást munkáló fiatalok Hódmezővásárhelyen 1944. március 3-án gyülekeztek össze a Diákegység Mozgalom országos találkozásán. Ez a diákszervezkedés az ellenállási mozgalom 'előjátékát' jelentette. Akkor Kiss Sándor már a népi-nemzeti törekvésű új magyar értelmiség egyik vezetője volt. Így vett részt akkor társadalmunk teljes újjáépítését munkálni akaró országos találkozáson is.

A találkozóra az öt egyetem és diákszervezetei vezetőit hívták meg. A Diákegység Mozgalom részéről Fitos Vilmos volt a vezetője. Kiss Sándor nem szándékozott részt venni ezen az alkalmon. Júliusban megkapta tanári diplomáját, és mindig is ellenezte a kiöregedett diákvezéreket. „Hagyjátok a diákpolitikát a diákokra!” – hangsúlyozta. Fitos Vilmos és Kristó Nagy István azonban felkeresték és meggyőzték arról, hogy helye van a találkozáson. Az ifjú tanár szerint így érveltek: „Először is: még alig száradt meg a tinta tanári diplomádon, másodszer: élet-balálkérédsről van szó. Nem mindegy, hogy Magyarország hogyan kerül ki ebből a háborúból. Ezt nagyon jól tudtam, hisz voltaképpen legfőbb felelősségemnek éreztem. A megbívást nem tudtam visszautasítani. Az 1944. március 3-5 között rendezett találkozáson nemcsak ott voltam, hanem egyre jobban belemelegedtem a vitába. Ennek az lett a következménye, hogy a találkozó állásfoglalása megfogalmazásában fontos szerepem lett.”<sup>1</sup>

Kiss Sándor „kovász-ember” volt, aki körül pezsgett az élet. Lelkiélete fejlődése vizsgálata során úgy tűnt,

hogy a Magyarországi Református Egyház egyik legkiválóbb nevelő-tanító lelkigondozója lesz. Aztán Budapestre kerülve a diákellenállás központjába került. Elhivatottság, elkötelezettség alapján történt ez abban az „országmentő” kihívásban, hogy evangéliumi magatartását politikai téren érvényesítse az országot sújtó német hatalom ellenében, hazánk és népünk érdekében. Ez a végérvényes, egész életét meghatározó döntés Hódmezővásárhelyen történt. Kiss Sándor ettől kezdve is az maradt, aki eddig volt. Nem voltak kompromisszumok az életében, jóllehet a politikáról azt mondják, hogy az a kompromisszumok mestersége. Ő ezzel szemben végig következetesen hűséges maradt Jézus Krisztushoz. Isten kegyelme volt, hogy nem került olyan helyzetbe, hogy megalkudjon a Szentírás alapuló elveivel. Kiss Sándornál a hangsúlyváltás azt jelentette, hogy ugyanazon a sínpáron, Isten és haza szolgálata nyomvonalában maradt, csak éppen a haza szolgálatában teljesedett ki aztán az élete.

Hódmezővásárhelyi diáktalálkozó megszervezésében részt vett Fitos Vilmos, Kristó Nagy István, Nyikos Gyula is, Gyenes Antal, Szűcs Ferenc, Horváth Antal, Sipos Gyula is. A Hársfa utcai kollégiumból Kiss Sándor több diákkal érkezett Vásárhelyre. A találkozót azért szervezték meg, hogy felmérjék az ország akkori helyzetét, közösen keressenek belőle kiutat, deklarációban juttassák kifejezésre, hogy mit lát követendőnek a magyar diákság. Ezek

között találjuk a következőket: föld-reform, függetlenség, népi Magyarország, a Habsburg restauráció visszautasítása, azaz a két világháború közötti Magyarország társadalmi szerkezetének továbbfolytatásának elutasítása.

Azt vitatták meg, hogy a jelenlegi helyzetben mi a Diákegység Mozgalom feladata. Először is felmérték az ország jelenlegi helyzetét. Olyan kormány került az ország élére - a Sztólyai-kormány -, amelyik magyarellenes és kifejezetten németbarát volt. Programjában is a németek kiszolgálását vállalta. Az ország veszélyes zsákutcába került. Eddig bombatámadás sem ért bennünket. Értékelték a magyar politikai törekvéseket, hogy kiléphessen az ország a háborúból, de a kormány németek iránti elkötelezettségével az ország német csatlóssá vált.

A huszonéves főiskolások és egyetemisták ilyen kérdésekre kerestek választ: Hogy lehet kikerülni ebből a helyzetből? Lehet-e küzdeni ellene? Hogyan kerülhetne ki az ország a legkisebb veszteséggel a II. világháborúból? Szisztematikusan átgondolták a kérdéseket. Megvitatták, hogy a diákság köreiből kikre lehet számítani, kik alkotják az ellenállás bázisát. Hiszen széles összefogásra volt szükség. Célmegjelölésük világos volt: Magyarország mielőbb kerüljön ki a háborúból. Elkötelezték magukat a független, demokratikus és szabad Magyarország alapjainak lerakására. A találkozó résztvevői tudták, hogy szándékaik végrehajtásában a radikális jobbol-

<sup>1</sup> Kiss Sándor: A magyar demokráciáért. I.m. 33.p.



dali, nyilas diákokra nem számíthatnak. A diákság nagy többsége viszont ezen a fronton a harmadik utasok voltak, a népi mozgalom hívei.

Célul tűzték ki, hogy adott lehetőség szerint elő kell készíteni az ország háborúból való kiugrását. Meg kell győzni a diákság tömegeit, hogy az ország érdeke ezt kívánja. S ezt a tevékenység döntő módon a diákkollégiumokban, diákkörökben, szemináriumokban, egyetemi intézetekben kell végezni. Kiss Sándor kijelentette: „*Én is ezt csináltam a Diákok Házában, a Felvidéki-kollégiumban, a Teleki Pál Diákotthonban.*”<sup>2</sup>

A diáktanácskozás tízpontos határozatának hetedik pontja lett március 19-e után a legfontosabb célkitűzése: „*Az értelmiségi ifjúság a jövőben minden erejével barcol a magyar nép szabadságáért és a magyar nép függetlenségéért.*” Ennek értelmében jelentette ki Kiss Sándor: „*Számunkra a kérdés a háború alatt sem így tevődött fel, hogy Hitler vagy Sztálin, hanem sem Hitler, sem Sztálin, hanem Kelet és Nyugat között magyar függetlenség.*”<sup>3</sup>

Kiss Sándor 1983-ban megjelent, „*A magyar demokráciáért*” című írásában így értékeli és összegzi a korszak jelentős eseményét: „*A vásárhelyi találkozó hitet tett a független, szabad Magyarország mellett. Az or-*

*szágnak becsülettel és tisztességgel kell kikerülni a háborúból és utána meg kell valósítani a régen esedékes társadalmi reformokat.*” Ez a program lényegében a Márciusi Front programjának az adott helyzetben alakított újrafogalmazása volt.<sup>4</sup> Vásárhelyen az ifjúság hitet tett a Kelet és Nyugat közötti nemzeti sorsközösség, a magyar társadalom teljes újjáépítése mellett. A főiskolások, egyetemisták különböző szervezeteinek mintegy nyolcvan jelenlevő képviselője körében meghatározó személyiség volt Kiss Sándor, visszaemlékezésében ő maga írja, hogy a közösség állásfoglalás meghatározásában fontos szerepe lett. Ekként – feltehetően – a 10 pontos határozat utolsó kitétele az ő hatására szövegeződött így: „*Minden kérdésben a végső eligazítást Krisztus tanítása, megoldást annak megvalósítása jelent*”<sup>5</sup>

A hódmezővásárhelyi diáktalálkozó szellemében 1944 áprilisában jelent meg az első helyzetfelmérés és sokszorosított irat, amit kiáltványok, plakátok követtek. Majd németellenes röpcédulák ezreivel akarták elárasztani Budapestet és az egyetemi városokat. A terv azonban kitudódott, és sikerült a már nyomdába adott szöveget megsemmisíteni. Jóllehet a lebukást elkerülték, de egy jól átgondolt terv meghiúsult.

A Felszabadítási Bizottság - amely

az összes demokratikus erő összefogásával jött létre azzal a céllal, hogy előkészítse és irányítsa a németek elleni szabadságharcot - szintén bocsatott ki röplaplapokat.<sup>6</sup> A *Számadás* című írást akkor jelentette meg, amikor *Speer* miniszter Budapestre érkezett, hogy megszervezze a magyar ipar Németországba szállítását, a amikor *Dunántúlon* már 4000 vasúti kocsival több volt, mint amennyit az állomások fogadni tudtak. A *bari* rádió adása szerint: „*Budapest kiürítése újabb mérföldkő Magyarország elpusztulásának útján. Ha engedünk a felhívásnak, még sok magyar nemzedék fogja emlegetni. Magyarország szívének népe megindult az Ausztriába való menekülés útján.*”<sup>7</sup>

A röplap arra vonatkozóan is megrázó szavakkal eszméltet, hogy mi köszönhető a „*hagyományos németbarátságnak*”? - A nép akarata ellenére véres háborúba kényszerítettek, hazánkat Németország védelmében hadfelvonulási területté tették, pusztítják nemzeti vagyonunkat és minden mozdíthatót teherautókon elhordanak tőlünk. „*Belekergettek az öngyilkos orosz háborúba, prédára dobták hazánk védelmére, munkád, verejtéked és mérhetetlen szenvedéseid árán felszerelt kicsiny, de jó hadseregünket... Magyarországot a földdel akarják egyenlővé tenni, csak azért, hogy néhány heti haladékat kapjanak... Honvéd és min-*

<sup>2</sup> Bokor Péter: Interjú Kiss Sándorral. I.m.

<sup>3</sup> Török Bálint: Minden magyar felelős minden magyarért. Tíz éve halt meg Kiss Sándor. Heti Magyarország 1992. szeptember 2. In: Evangéliumot Magyarországnak. Soos Géza emlékkönyv 1912-1953. Szerkesztőbizottság készítette. Bp., 1999. 325.p.

<sup>4</sup> Kiss Sándor: A magyar demokráciáért. I.m. 33.p; Felesége szerint: „1944-ben a hódmezővásárhelyi diáktalálkozón ő fogalmazta meg a kiáltvány szövegét, amellyel a németeket elítéli a magyar ifjúság.” Kiss Sándorné közlése. Alexandria, 2000. május 27.

<sup>5</sup> Denke Gergely: „Az igaznak emlékezete áldott...” Református Egyház 2001. 68.p.

<sup>6</sup> A Nemzeti Felszabadító Bizottságot 1944. november 9-én Budapest V. Nádor utca 21. sz. alatt a Nitrokémiai Ipartelepek Rt. hivatali helyiségében, - Makay Miklós volt a házigazda - alapították meg: Kállai Gyula (KP), Kovács Imre (Parasztpárt), Soos Géza (Függetlenségi Mozgalom), Hám Tibor (ifjúsági szervezetek), Dudás József (Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége), Pénez Géza (SZUBME). Az elnökké választott Bajcsy-Zsilinszky Endre helyett a kisgazdapárt képviselőjében Csorba János elnökölt. Az SZDP képviselője csupán technikai okok miatt volt távol. Vö. Gazsi József: Felszabadító Bizottság. In: Magyarország 1944. Fejezetek az ellenállás történetéből. Szerk.: M. Kiss Sándor. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp., 1994. 185.p.

<sup>7</sup> Számadás. Röplap. Hely és évszám nélkül. 2.p. Zsinati Levéltár 24.i. II.b/1. Kt.d. 5423.



*den fegyverviselő! Fordítsd fegyveredet a gazok ellen, mert ezt követeli hazád és családod élete! Elmúlt és jövődő magyar évszázadok várják, hogy teljesítsd feladatodat!*<sup>8</sup>

Vörös János vezérkari főnöknek a magyar néphez intézett felhívása is olvasható a röplapon. A kormányzó nevében, hazánk megmentése, a további haszontalan vérontás megátóllása érdekében elrendelte: A csapatok teljes fegyverzettel álljanak át az oroszokhoz; Budapestet ne vé-

delmezzék, ellenkező esetben a főváros romhalmazzá válik; A lakosság és a hadkötelesek ne tőrjék, hogy a németek elhajtsák őket; A rendőrség és papság maradjon a helyén és folytassa hivatali működését; A zsidóüldözésnek haladéktalanul véget kell vetni. A vezérkari főnök kijelenti: „*Felhívom a magyar munkásokat és mérnököket, akadályozzák meg, hogy a németek elpusztítsák a magyar gyárakat és üzemeket. Felhívom a magyar gazdákat, akadályozzák meg,*

*hogy a németek kivigyék az országból a mezőgazdasági terményeket. Az élelmiszereket ássák el, az állatokat pedig hajtsák ki az erdőbe, mert különben Magyarországot éhínség fenyegeti.*”<sup>9</sup>

Az egyetemeken és a diákkollégiumokban is olyan légkör uralkodott el, hogy a kultuszminisztérium bezáratta az egyetemeket, és a hallgatókat munkaszolgálatra irányították Erdélybe, ahol a közeledő szovjet csapatokkal szemben védvonalakat kellett építeniük.



Château de Sassy, Normandy

<sup>8</sup>Számadás. Röplap. Hely és évszám nélkül. 1.p. Zsinati Levéltár 24.i. II.b/1. Kt.d. 5424.

<sup>9</sup>Számadás. Röplap. Hely és évszám nélkül. 4.p. Zsinati Levéltár 24.i. II.b/1. Kt.d. 5423





2002 ősze óta a folyóirat e rovatában az ORTE Debreceni Humán Műhelyének tagjai publikálják tanulmányaikat. A Humán Műhely főként olyan tanárokból áll, akik a Debreceni Református Kollégium gimnáziumaiban tanítanak, s emellett tudományos munkát is végeznek.

## Peregrinatio novae aetatis

(A Debreceni Humán Műhely két tagjának angliai kutatóútja)

*Fazakas Gergely Tamás*

**B**ölcsek és gyakorlatiasak voltak a régi korok peregrinusai, amikor szokásba hozták, hogy ne egyedül, hanem inkább egy-egy társal induljanak nyugat-európai tanulmányútjaikra. Nemcsak biztonságosabb volt így az utazás, de sokkal praktikusabb, egymás társasága és támogatása miatt kellemesebb, az élmények megbeszélését és alaposabb feldolgozását tekintve örömtelibb, szakmai-tudományos szempontból pedig mindenképp jóval hatékonyabb, mint ha egyedül eredtek volna útnak.

Ez év első hónapjaiban *Csorba* Dávid és magam, mindketten az ORTE Debreceni Humán Műhelyének tagjai, időnként észrevétlenül, néha kicsit tudatosan ezekhez a régi diákokhoz hasonlóan jártuk be modern kori peregrinációnk színhelyét, *Angliát*. Nemcsak együtt indultunk el, mint 16-17. századi elődeink, de egy kicsit azokhoz a régi peregrinusokhoz is hasonlítottunk, akik néhány évnyi tanítás (rektorkodás) vagy éppen papi szolgálat után tudtak külföldön tanulni. Ugyanis mindketten, amellett, hogy a *Debreceni Egyetem* Régi Magyar Irodalom Tanszékének vagyunk PhD-hallgatói, óraadóként a *Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában*, illetve a *Dóczy Gimnáziumban* tanítunk. S mindehhez azt is hozzá kell tenni, hogy reformátusként azt az országot kerestük fel, melyet az elmúlt évszázadokban elsősorban a magyar pro-

testáns diákok látogattak, olyanok is, akik hozzánk hasonlóan egykor ugyancsak alma materünkben, a debreceni Kollégiumban tanultak.

Angliába a 16. század végétől, nagyobb számban a 17. század húszas-harmincas éveiben látogattak a magyarországi és erdélyi protestáns peregrinusok, miután a harmincéves háborúban több, a magyarok körében addig népszerű német egyetemi város környéke hadszíntérré vált. A diákok ezekből az intézményekből előbb hollandiai egyetemekre mentek, majd részben az ottani tanárok csatornán túli kapcsolatai miatt Angliába tettek rövidebb-hosszabb látogatást, hallgatva prédikációkat és előadásokat, felkeresve híres professzorokat és papokat, olvasva a messze földön ismert könyvtárakban, illetve, ha több pénzünk volt vagy több támogatást sikerült szerezniük néhány gálans oxfordi vagy *cambridge-i college*-től, akkor a két híres egyetemen is el tudtak tölteni egy-két szemesztert. A magyarok körében egyre jobban működő tájékoztatás és a híres angliai papok és tanárok szívélyes segítsége, ajánlásai miatt, majd pedig az egykori nápolyi gályarabok beutazását követően az 1660-70-es években tetőzött az Angliában tartózkodó magyar reformátusok száma. A 18. századra erősen visszaesett ez az orientáció, s nem számítva a reformkorban idelátogató és az angol fejlődést hazájuk számára mintának

tekintő, de vallási szempontból heterogénebb neves magyar utazókat, a 19. század második felében és a 20. század első évtizedeiben lett újra egyre fontosabb a magyar protestánsok számára *Nagy-Britannia*. Ekkoriban azonban már sokszor inkább *Skócia* vált a legfőbb úti cél, különösen a református teológusok számára. Mivel ezekben az években több magyar kutató, teológus, történész, egyháztörténész jutott ki, megkezdődhetett a korábbi évszázadok Angliát járt magyarjainak kutatása, illetve a történelmi, irodalmi, teológiai szempontú angol-magyar kapcsolatoknak a módszeres feltárása. Ez a lendület torpant meg a második világháborút követő években, s vált évtizedekre kissé elfeledetté hazánkban *Nagy-Britannia*. Mindaddig, amíg az emigránshullám, különösen 1956 után egy időre újra meg nem növelte a híres angol egyetemi városokban tartózkodó magyarok számát.

Az itthon maradt diákoknak és tudósoknak azonban hosszú ideig elképzelhetetlen volt a tanulás vagy kutatás céljából való kiutazás. Különös módon még a rendszerváltás után, más nyugat-európai egyetemi városokba való utazások számának megnövekedéséhez képest is kisebb intenzitással indult meg az ösztöndíjasok *Nagy-Britanniába* áramlása. Legalább is a bölcsészek, főként a kora újkorral foglalkozó kutatók, tanárok és doktorandus hallgatók



körében maradt Nagy-Britannia egy kicsit *terra incognita*, de sajnos az ide kiutazó magyar teológusok közül is alig-alig foglalkoztak egyháztörténettel.

Amikor elhatároztuk, hogy angliai kutatóútra indulunk, azt is fontosnak tartottuk, hogy felújítsuk a 16-17. századi protestáns peregrinusi hagyományokat. Főként azonban az volt a célunk, hogy megpróbáljuk folytatni a második világháborút követő időkben elapadt, és sajnos az itthoni tudományos műhelyekben

még az utóbbi években sem elég figyelmet kapott kutatási irányokat. A régi angol-magyar kapcsolatok már-már klasszikus kutatóinak, Erdős Károly, Zoványi Jenő, Berg Pál, Bodonhelyi József, Makkai László és mások nyomdokaiban járva néhanyan az utóbbi időkben újabb szempontokkal gazdagították a téma irodalmát. Doktori disszertációinkban ezeket az irányokat szeretnénk folytatni. Dolgozataink egyik fontos témája és kiutazásunk fő célja a 17. századi angol és magyar puritanizmus összehasonlító vizsgálata, az angliai (és hollandiai) protestantizmus egyházszerkezeti, kegyességi, teológiai, liturgiai és irodalmi hatásainak a kutatása volt. Elődeink útjainak folytatása, módszereik át gondolása, szempontjaiknak újabbakkal való gazdagítása csak úgy válhat lehetségessé, ha ismét rendszeressé válnak a nagy-britanniai kutatóutak.

Amikor tavaly elnyertük a Magyar Ösztöndíj Bizottság és a British Council által magyar-brit kutatócse-



Melbourne Hall, Derbyshire

rék céljából meghirdetett Magyar-Brit Közös Felsőoktatási, Kutatási és Kulturális Program ösztöndíját, abban reménykedtünk, hogy a saját disszertációink megírásához szükségesnek tartott ismeretek és vizsgálati módszerek elsajátításán túl angliai tapasztalatainkkal talán a 17. századi protestantizmus magyarországi kutatásait is sikerülhet valamivel gazdagítani. Visszatérve peregrinációs utunkról úgy érezzük, hogy nemcsak eredeti terveinket sikerült teljesíteni, hanem talán jóval többet is elérhettünk rövid (Csorba Dávid másfél, magam közel három hónapot töltöttem kint), de igen intenzív külföldi tartózkodásunk idején.

Természetesen mindenek előtt valóban saját eddigi kutatásainkat tudtuk kiegészíteni a hatalmas és híres angliai könyvtárakban olvasottakkal. Azért volt fontos számunkra az oxfordi Bodleian Libraryben és a cambridge-i egyetemi könyvtárban (illetve pl. a cambridge-i Trinity College könyvtárában) minél hosszabb

ideig kutatnunk, mert a londoni British Library mellett ezek az intézmények rendelkeznek a legnagyobb, régi könyvekből álló gyűjteménnyel. Nemcsak hihetetlen élmény volt a 15. században épült, majd a 16-17. században kibővített és berendezett lenyűgöző oxfordi, és az újabb, de nagyságát és hatékonyságát tekintve mindent felülmúló cambridge-i könyvtárakban heteket eltölteni, hanem – főként a minket érdeklő anyag nagy részének magas színvonalon digitalizált, így könnyen el-

érhető és hazahozható változatai miatt – a feldolgozott anyag mennyiségét tekintve nagyon sikeres is. Egyrészt azok a régi angol könyvek voltak fontosak számunkra, amelyeknek magyarországi hatása volt, hiszen lefordították, átdolgozták, vagy részben felhasználták a 17. századi magyar protestáns szerzők. Másrészt viszont szükségesnek tartottuk a két könyvtár magyar vonatkozású könyveinek feldolgozását is. Ugyanis a hungarica-állományok alapos vizsgálatára idáig csak egy-két Angliában élő magyar kutatónak, és – ilyen is van! – a magyar kultúrával foglalkozó brit tudósak nyílt lehetősége.

Ezeket túl kitérő célunk volt a Magyarországra sajnálatos módon nehezen bejutó újabb monográfiák és tanulmánygyűjtemények olvasása, megismerése. Fontosnak tartjuk ugyanis a nemzetközi szakirodalom közelítéseinek, módszereinek ismeretét, saját szempontjaink kiegészítését, a hazaitól részben eltérő diskurzusokba történő helyezését. Az



angol nyelvű szakirodalom olvasására leginkább az igen hatékonyan használható *birminghami* egyetemi, illetve néhány tanszéki könyvtárban nyílt számunkra lehetőség.

A birminghami egyetem azonban más szempontból is nagyon fontos volt számunkra. Ugyanis azzal a feltétellel nyertük el az ösztöndíjat, hogy a program keretében nemcsak mi utazunk Angliába, hanem találunk egy olyan brit munkacsoportot, amellyel képesek vagyunk közös kutatási témát kijelölni, s amelynek tagjai – ugyancsak ösztöndíjjal – kutatásaik céljából Magyarországra kívánnak utazni. Így vettük fel a kapcsolatot a birminghami egyetem történészével, egykori oxfordi diákkal, Dr. Graeme *Murdock*kal, akinek legfőbb kutatási területe a 16-17. századi magyar egyháztörténet. Dr. *Murdock* igen sok tanulmányt, sőt monográfiát is publikált e tárgy körben, s nemzetközileg elismert szaktekintélye a közép-európai reformáció kutatásának. Vagyis a vele és munkacsoportjával való együttműködés tette lehetővé, hogy elnyerjük az ösztöndíjat, s előbb mi töltsünk néhány hónapot Angliában, később ők látogassanak Magyarországra. S mivel az általunk elnyert csereprogram támogatása két évre szól, reménykedünk abban, hogy jövőre ugyancsak kölcsönösen ellátogathatunk egymás egyetemeire, kutatóműhelyeibe és könyvtáraiba, további lendületet és rendszerességet adva a megújuló brit-magyar kapcsolatoknak.

A birminghami kutatóműhellyel való együttműködés azonban már a mostani kint tartózkodásunk idején is nagyon sikeres volt. Nemcsak a folyamatosan fenntartott kölcsönös tapasztalatcserék, beszélgetések, módszertani viták miatt, hanem az

angliai tanulmányutunk talán legfontosabb eredménye, egy közös konferencia megrendezése következtében is. Ezen az alkalmon, melynek központi témája a *Kárpát-medence*, különösen *Magyarország és Románia* múltja és jelene volt, öt további előadó mellett mind Graeme *Murdock*, mind Csorba Dávid és magam is tartottunk előadást, mindhárman természetesen a 17. századi magyar és erdélyi egyháztörténettel, irodalommal kapcsolatban.

Főként ez a konferencia és az utána következő beszélgetés, de a birminghami kutatócsoporttal való folyamatos kapcsolattartás, illetve a részben rajtuk keresztül megismert további nagy-britanniai műhelyek munkájának figyelemmel kísérése, s persze nem utolsó sorban az általunk feldolgozott angol szakirodalomban olvasottak vezettek bennünket a következő örömteli, de másrészt szomorú felismerése. Már korábban is tudtunk néhányról, de kint tartózkodásunk során újabb tapasztalatokat szereztünk arról, hogy nem is kis számú kutató foglalkozik Nagy-Britanniában és Amerikában a magyar reformáció első két évszázadának történetével. Ennek ellenére – és ez a legfőbb probléma – az itthoni kutatás igen keveset tud róluk, s még ritkábban történik reflexió munkásságukra, különösen például a német nyelvterületen folyó hungarológiai kutatásokra való hazai reakciókkal összehasonlítva.

Mindezt figyelembe véve azt tűztük ki célul, hogy minél gyorsabban bemutassuk ezeket, és szakmai folyóiratokban értelmezéseket közöljünk a magyar protestantizmust is érintő angol nyelvű munkákról, illetve a témával foglalkozó műhelyekről. Ugyan – bármily furcsa – az itthoni reformáció-kutatás, éppen a szóban forgó külföldi tudósok jó-

voltából, sokkal nagyobb publicitást kapott idegen nyelven, mint az ő munkásságuknak itthoni bemutatása, de azért reméljük, hogy részben az általunk kialakított kutatócseréknek és az ennek eredményeit közlétező tanulmányainknak is köszönhetően a magyar tudósok neve a későbbiekben még ismertebbé válik az angol nyelvű publikációkban.

Mínderre nemcsak az jelent számunkra garanciát, hogy Dr. *Murdock*on keresztül több, ugyancsak a közép-európai reformációt feldolgozó brit kutatóval létesültek és fognak alakulni kapcsolatok, hanem az is, hogy *Murdock*on kívül más jelentős támogatóink is voltak Angliában, akikhez, akárcsak a régi peregrinusok, mind szakmai tanácsért, mind – a további kapcsolatépítés céljából kért – támogató levélért fordulhattunk. Oxfordi mentorunk *Robert Evans* volt, az egyetem nagy hírű *Regius Professzora*, akinek a *Habsburg Birodalom* történetét feldolgozó monográfiája és Magyarországról szóló tanulmányai a régió történelmét feltáró legjelentősebb művek közé tartoznak. Cambridge-ben pedig az a Dr. *Gömöri György* támogatt bennünket folyamatosan, akinek az angol-magyar kapcsolatokat vizsgáló publikációit régóta hszonnal forgattuk, így a vele való beszélgetések rendkívül fontosnak bizonyultak számunkra.

Az ő segítségükkel és ajánlásaikkal pedig néhány olyan tudósunk az előadásaira és szemináriumaira sikerült eljutni Oxfordban, Cambridgeben és Birminghamban, sőt időnként hosszabb-rövidebb beszélgetést is folytatni velük, akik a kora-újkori kutatás elismert nemzetközi szaktekintélyei közé tartoznak. A 17. századi vallásos irodalom olyan neves kutatóival kezdve, mint Dr. *Thomas Healy* vagy Dr. *Gazzard*, a



brit reformáció igen jelentős egyháztörténezei, Dr. Felicity Healen és Professzor Diarmaid MacCulloch-on keresztül egészen a cambridge-i Regius Professzor Quentin Skinnerig ezek a találkozások felejtethetlenné maradnak számunkra.

E tapasztalatok alapján egyre biztosabbá váltunk abban, hogy nagy-britanniai kapcsolatainkat folyamatosan kell ápolni ahhoz, hogy hatékonyak legyenek a további együttműködések. Tisztában vagyunk azzal, hogy további angliai kutatócserékre is szükség van, s nagyon fontos lenne Skócia irányába is nyitni, hogy immár ne csak teológusok, hanem egyház- és irodalomtörténészek is nagyobb számban ismerkedhessenek meg azokkal az egyetemekkel (*St. Andrews, Edinburgh, Aberdeen*), amelyek jelentékeny a közép-európai és a magyar reformáció történetének kutatása. Mindez egyrészt úgy állandósulhat és akkor lehet hatékony, ha a magyarországi állami egyetemek felismerik ezek fontosságát, és az eddigiekhez képest jobban támogatják a fiatal kutatók kiutazását. Másrészt pedig – és talán ez még lényegesebb – ezt a felelősséget nemcsak az említett állami intézményeknek kell viselniük, hanem a református egyháznak is végre nagyobb teret kell engednie ahhoz, hogy az egyetemekkel szorosabban együtt lehessen működni. Ha a miénkhez hasonló projektekbe kutatókat, tanárokat lehetne bevonni az egyházi fenntartású felsőoktatás különböző területeiről, akkor az együttműködő intézmények támogatásával, bölcsészek és teológusok alkotta munkacsoportok szervezésével sokkal meggyőzőbben lehetne megkísérelni a fellépést a nyugat-európai szakmai közegben. A protestantizmus történetének különböző aspektusok

szerinti kutatása e szempontból nyilvánvalóan sikeresen megválasztott közös téma lehet, de minden bizonnyal más területeken is kamatoztatható ez a gyakorlat.

S talán az a példa is követendő lehet többek számára, amely számunkra is, itt, az ORTE Debreceni Humán Műhelyében mintaként szolgál: a két világháború közötti „tudós-tanár” szerep. Egyszersmind PhD-hallgatóként és egyházi iskolai tanárként nemcsak az említett szakmai munkacsoportokat színesíthetjük, hanem minden bizonnyal a középiskolai oktatásban is fel tudjuk használni a hosszabb-rövidebb külföldi tartózkodásunk során szerzett tapasztalatainkat. Ezeken túl pedig, ha az Európai Unióhoz való csatlakozás csak ahhoz segítene hozzá, hogy diákjaink számára anyagi szempontból elérhetőbbé tenné akár az oxfordi vagy cambridge-i egyetemeiket, a tanároknak és kutatóknak pedig könnyebben elérhető ösztöndíjrendszert biztosítana, már fontos célokat érne el.

Mielőtt 2003. január elején útnak indultunk Angliába – hasonló-

an peregrinus őseinkhez: fontosnak tartva, de egyszerre kicsit önironikusan is – mi magunk is nyitottunk egy ún. *album amicorum*-ot, emlékönyvet, amelybe, akárcsak a 16-17. században, néhány soros beírást kértünk a meglátogatott vagy hallgatott professzoroktól, tanároktól, tudósoktól, papoktól, illetve azoktól a különböző nemzetiségű egyetemi hallgatóktól, leendő kutatóktól, akikkel valamilyen szakmai kapcsolatba kerültünk. Meglepően gyorsan szaporodtak az albumba írt angol, német, latin, román és magyar nyelvű sorok, hiszen kapcsolataink szerteágazóvá váltak. Hazajöve azonban nemcsak azt tűztük ki célul, hogy későbbi külföldi útjaink során az üres oldalakra is lassan újabb nevek kerüljenek, hanem azt is, hogy az eddigi beírásoknak ne csupán a szövege maradjon meg hosszú időre, hanem maga a tényleges kapcsolat is. Hiszen ezeknek folyamatos ápolásával és fejlesztésével lehetnek újból olyan élők az angol-magyar kapcsolatok, mint ahogy azok a korábbi évszázadokban virágoztak.



Versailles



# AZ ÚJJÁALAKULÁS, 1991

Az Országos Református Tanáregyesület legújabbkori története

*Dr. Nagy Mibály*

Elnökasszony!

Tisztelt Ünnepi Közgyűlés!

**I**gyekszem az ORTE közel-múltjának eseményóceánjából csak néhány lényeges részletet kiemelni.

Az előttem szóló két előadónak megvolt a kellő történelmi távlata a tárgytól. Nekem ez a távlat egyrészt még nem áll rendelkezésemre, másrészt ennek az időszaknak - amiről a felkérés alapján beszélni fogok - magam is tevékeny részese voltam, mint az újraindult ORTE első elnöke, valamint egy református gimnázium tanára, majd igazgatója. Egy olyan időszokról kell beszélnem, amelyhez sokféle személyes érzélem, küzdelem köt. Ennek következtében meg sem próbáltam leírni a mondanivalómat, mert biztosan hosszúra sikerült volna. Azt a megoldást választottam, hogy négy, plusz egy kérdést fogok feltenni, arra talán jut elég idő, hogy meg is próbáljak azokra röviden válaszolni. Az ötödik egy bibliai igeszakasz lesz, amelyben ugyancsak elhangzik a fontos kérdés.

## 1. Miért indult újra az ORTE?

Mielőtt a kérdést megválaszolnánk, előbb egy másikat kell feltennünk: Miért szűnt meg? Az első előadásban elhangzottak más idevonatkozó részletek, ezeket gyarapítom még néhányal.

Amikor 1950 elején az ORTE-t, a hazai egyesületek között talán utolsóként feloszlatták, az államosítások következtében már csak négy ősi református kollégium maradt. Különös volt, hogy a végleges meg-

szűnés kimondását éppen Péter János – a későbbi külügyminiszter - püspökké szentelése (1949. december) késleltette. A diktatúra csak egyféle gondolkodást engedélyezett, ez pedig nem tűrte az egyesületek működését.

Ettől az időtől kezdve az iskolákban a nevelés egyre jobban hátrébe szorult. Ennek az volt az ideológiája, hogy szocialista módon kell tanítani, akkor a nevelés ügye magától megoldódik. Hogy ez mennyire nem így volt, azt az idősebb korosztályhoz tartozók saját tapasztalataikból tudják.

*Miért alakult újra a Tanáregyesület?* Erre a kérdésre több válasz is van.

A megszűnés kimondásakor is, még közel hatszáz tagja volt az ORTE-nek. Ez a tény is mutatja, hogy a megszűnésben nem belső, hanem külső okok játszottak közre, meglehetősen feszültséget keltve. Ezek a feszültségek csak az egyesület újraelakulásával oldódhattak, ami be is következett, amint lehetőség nyílt rá.

Az újraelakulás idején, 1991 őszén, már újra voltak református iskolák, amelyekben mintegy háromezer diákot tanított körülbelül kétszáz tanár.

A történelmi helyzet kedvező volt. Az egyházi iskolák viszonylagos önállósággal rendelkeztek. Vonatkozott ez a tananyag bizonyos részeinek kiválasztására is.

Az egyesületek újrászerveződésének, új egyesületek alakításának megvolt a törvényi háttere, az *Antall*-kormány jóvoltából. Azt is fontosnak tartom, hogy a Tanáregyesület újraelakítását senki nem

erőltette, néhányan viszont alkalmasnak éreztük az időt az újraelakításra.

## 2. Miért Debrecenben volt az újraelakulás?

Emlékezzünk rá, hogy 1902-ben a megalakulás, majd a megszüntetés kimondása is itt történt. Egyedül Debrecenben volt az előző négy évszázad folyamán megszűnés nélküli a református oktatás-nevelés. Ez utóbbi Istennek különös kegyelme volt számunkra, ezzel én magam is gyakran szembeesültem az előző négy évtizedben.

A kilencvenes évek elején egyre-másra kezdtek újra működni református iskolák, miközben már a második olyan generáció nőtt fel, akik nem, vagy alig valamit hallottak az ORTE-ről.

A református iskolákból sorra megkerestek bennünket telefonon, levélben, vagy személyesen is, kisebb nagyobb csoportokban. Jöttek az itt felhalmozódott tapasztalatok megismerése végett, vagy arra gondolva, hogy tanulnak tőlünk, és megpróbálják jobban csinálni. A református oktatást tekintve tájékozási pont volt ebben az időben Debrecen.

Az újraelakulás helyszíne a Gimnázium tanácsterme volt. A Gimnázium tantestületének többsége és néhányan a Kollégium más intézményeiből - összesen harminc-hatan voltunk - a megszüntetett Tanáregyesület jogutódjának tekintve magát, kimondta az ORTE újraindítását.





### 3. Az első évek néhány fontosabb témája, eseménye.

Elsőként olyan dolgot említek, amiről eddig nyilvánosan nem tartottam szükségét szólni. Az újraalakulásakor az ORTE iránt meglehetősen bizalmatlanságot tapasztaltam néhány egyházi vezető részéről. Az iskola működtetési elveiről a fenntartó és a tantestület, az iskolavezetés szempontja ma sem esik mindig egybe, abban az időben pedig ez a kérdés még sokkal érzékenyebb terület volt. Ami engem illet, kerülve a nyílt konfliktust, szűk körben kiadós beszélgetésben igyekeztem tisztázni a félreértéseket, és nyilvánvalóvá tenni, hogy a célunk azonos kell legyen, másként nem is érdemes református iskolát működtetni. A cél minél jobb megközelítése érdekében viszont érdemes még véleményeket is ütköztetni. Meggyőződésem, hogy sikerült megmutatni - nem csak szavakban - hogy a Tanáregyesület az evangéliumi nevelés oldalán áll. A fenntartó pedig előbb-utóbb megértette, hogy az iskola irányításának szakmai kérdéseiben érdemes figyelembe venni az iskolavezetés véleményét.

Vannak már rá példák, mikor egy református iskola tanára egyúttal a gyülekezet presbitere. Talán nem túlzás, ha azt mondom, mindenütt arra kell törekedni, a református iskola nevelője ne csak vasárnapi templomlátogató legyen, hanem érezze otthon magát a gyülekezetben, de ugyanígy a presbiter és a lelkész is az iskolában. Az a természetes, ha elsősorban a gyülekezet tagjainak gyermekei népesítik be az egyházi iskolát.

Egy olyan élményemet hozom szóba, amely még most is átmelegíti a szívemet. Az első tanáregye-

sületi konferencia idején – tíz és fél évvel ezelőtt - az ORTE-nak még csak negyvennégy tagja volt, a Kollegium Oratóriumában mégis kétszer annyian voltunk együtt. Ez az érdeklődés felülmúlta a várakozásunkat. A résztvevők közül jó néhányan nem is egyházi iskolában tanítottak. A megyei lapban a konferenciát beharangozó írás ezzel a címmel jelent meg: *Visszaköltözik az iskolába az erkölcs*. Ez volt az újságíró véleménye.

Már az első konferencián kipróbáltuk az akkor még szokatlan, szekcióban való kiscsoportos megbeszélést. A résztvevők érdeklődésük szerint tíz-tizenöt fős létszámban vitatták meg a témákat, a plenáris előadást követően.

A javaslatok közül néhány: szükség van református oktatási törvényre, pedagógiai intézetre, pedagógusok továbbképzésére egyházi keretek között. Állást foglaltunk az egységes, tizenkét éves hittan tanterv kidolgozása mellett. Versenyeket terveztünk indítani a református iskolák közt, sőt meg is kezdtük a szervezést. Soká lehetne még sorolni azokat a javaslatokat, amelyek a későbbi években rendre megvalósultak.

A konferenciákon felvetődött és jónak talált javaslatokat a soron következő zsinati ülés elé terjesztettük, de elküldtük az iskolák igazgatói értekezletének is. Ha egy területen nem történt előrelépés, a következő konferencia javaslatai közt újra helyett kapott. Sok volt az ötlet – hiszen mindent előről kellett kezdeni - egy év pedig rövid volt a megvalósításhoz.

Érdemes még megemlíteni, hogy már 1993 augusztusában megrendeztük az első nemzetközi konferenciát. Nyugat-Európából is voltak előadók, a környező országok magyarlakta területeiről is voltak résztve-

vők, a honiakon kívül. A téma: *Keresztény nevelés a szekuláris társadalomban* volt. A határon túli magyar pedagógusokkal hivatalos konferencián együtt lenni, gondolatokat egyeztetni, felemelő élmény volt.

### 4. Van-e még szükség a Tanáregyesületre?

Ezt a kérdést az előadásra készülve tettem fel magamnak. Szembesülve azonban a centenáriumi ülés iránt megnyilvánuló érdeklődéssel, a konferencia légkörének hatása alatt, átfogalmazom, és így teszem fel a kérdést: *Mi az ORTE feladata ma és a jövőben?*

Kezdem a választ azzal, hogy mi nem a feladata.

Az első években - más fórum hiányában - a Tanáregyesületben vetődtek fel mindazok a gondolatok, amelyek a lassanként rendszerré formálódó református iskolák működtetéséhez szükségesnek látszottak. Az utóbbi esztendőkből az oktatás-nevelés szervezésének érdemi munkáját a Református Pedagógiai Intézet végzi. Megvannak hozzá az anyagi feltételei is, inkább, mint az ORTE-nak. A pedagógiai intézet létesítésének gondolata, ugyancsak egy ORTE-konferencián fogalmazódott meg.

Az iskolák együttműködése, a személyes és önkéntes kapcsolattartás szervezése adminisztratív úton nem hatékony, tanáregyesületi konferenciákon viszont sok alkalom kínálkozik rá. Egymás őszinte megismerése által lehetséges az egymás hite által való épülés is.

A Tanáregyesület ma is alkalmas fórumot biztosít a református oktatásügyre vonatkozó újabb gondolatok kötetlen megbeszélésére és kimunkálásra. Kívánom, legyen alkalmas a jövőben is.



A Tanáregyesület feladatát hasonlatba foglalva azt mondhatom: legyen az ORTE olyan messze világító tábortűz, amelyből egy-egy égő fahasábot kivéve, újabb tüzet lehet gyújtani, vagy a kis, már hamvadó tüzeket újra lehet lobbantani.

5. "Szabad-e a császárnak adót fizetnünk, vagy nem?"

A kérdés Jézusnak az adópénzről szóló, híressé vált példájából való. Ha Jézus igennel válaszol a gonosz hátsógondolattal feltett kérdésre, a saját népével kerül szembe, ha nemmel válaszol, akkor pedig a megszálló római hatalommal. A válaszból tudjuk, hogy Jézus nem esett bele a neki

állított csapdába. A dénaron levő képmásra mutatva válaszolja: "Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené." /Lukács 20:21-25 /.

A felolvasott ige aktualitása akkor tűnik elő, ha mi is feltesszük azt a kérdést, amit a református iskolákkal kapcsolatban fel szoktak tenni: *az iskola az Isten országának, vagy a hazának nevel állampolgárokat?* Az emberek általában szertetik a sarkítva feltett kérdéseket. Jézus válasza a vagy-vagy formában feltett kérdésre: is-is. A református iskolában minden diákot megismertettünk az Isten igéjével, az evangéliummal, és hisszük, hogy erős erkölcsi tartással rendelkezve, Jézus tanítványai lesznek közülük minél nagyobb számban. A refor-

mátus iskolákban tehát *kettős állampolgárság* megszerzésére van lehetőség.

Tudom, hogy az oktatás, így a református oktatás sincs jó, elég jó helyzetben. Mégis, talán elfogadják tőlem, aki több mint harminc évig tanítottam az országnak akkor egyetlen protestáns iskolájában, hogy nem csak sok pénzből lehet jó iskolát működtetni, hanem Isten igéje iránt elkötelezett hittel és lelkesedéssel ugyancsak, közben kihasználva az éppen adódó lehetőségeket. A mögöttünk levő tíz-tizenkét évre visszatekintve, nem lehetünk pesszimisták.

Elhangzott az ORTE centenáriumi ülésén, 2002. szeptember 28.-án Debrecenben, a Református Kollégium Dísztermében.



Heale House, Wiltshire

A református ifjúsági szervezetek szeptember 19-i megbeszélésén megalakított munkacsoport befejezte az országos ifjúsági vezetőképző tervezett tematikájának kidolgozását. A tervezetet szeretnék széles körben megvitatni, ezért kérjük, hogy az érdeklődők jelentkezzenek a Zsinati Ifjúsági Iroda 1/460-0702 telefonszámán, hogy részükre a tematikát véleményezésre megküldhessük.



# Ifjúsági vezetőképzés

*Böttger Antal*

**A**témáról az elmúlt 20 évben egyre több helyen beszélnek. A megindult szövetségi élet alapfeladatának tekintette ezt a munkaterületet.

Nincs azonban kellőképpen átgondolt koncepciónk! Mi a célja a képzésnek? Kiket akarunk képezni? Milyen feladatokra akarunk képezni? Milyen szinteken történjen a képzés? Mi legyen e képzés anyaga? Nem merev szabályokra van itt szükség, sokkal inkább egy az egyházunk bármely fórumán alkalmazható rugalmas keretre. Egy ajánlásra, mely egyházunk egészének szól, biblikusan és korszerűen. Biztató, hogy a *Zsinati Ifjúsági Irodán* folyamatban van egy gyűjtő és összegző, értékelő munka is, mely célja a jelen helyzet felmérése és egyfajta ajánlás, vagy tervezet összeállítása. Ismereteim szerint két változat készült, tervezett anyaggal és óralebon-tásban. A közeljövőben várható ismertetése és vitára bocsátása.

Amit látunk:

## 1. Szükségesség

Gyakran megkérdőjelezett az ifjúsági vezetőképzés szükségessége, illetve ezt megelőzően maga az ifjúsági misszió is! Ma még sok lelkipásztor és presbiter is szektás jellegű munkának tartja a gyülekezetben a hagyományos biblia- és imaórától eltérő kiscsoportos közösségi alkalmat. Arról már nem is beszélve, hogy azokban a gyülekezetekben, ahol ez a nézet uralkodik, nem is nagyon tarthat alkalmat más, mint a lelkipásztor! Pedig az ifjúsági vezetőképzés erőteljesen a laikus elemek komoly bevonásával valósítható és valósítandó meg. Persze felmerül kérdésként, hogy van-e az ifjúsági

misszióknak és a vezetőképzésnek bibliai alapja. A *Példabeszédek könyvében* olvassuk: „*Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon...*” /Péld.22:6./ Vagyis van külön a gyermekekkel való bánás. A gyermekekkel és a serdülő, kamaszodó fiatalokkal, kiknek szüksége van arra, hogy általuk elfogadott, tisztelt személy adjon tanítást, nevelést, az élet dolgaiban eligazítást! De ide vehetjük szinte az egész Példabeszédek Könyvét, külön kiemelve a „*Fiam*” kezdetű szakaszokat. Az újszövetségből hadd utaljak, Timóteus apostoli leveleire, vagy Péter első levére: „*Ti ifjabbak...*” Vagy az 1.János 2:14-17 „*Irtam nektek ifjak...*” szakaszra. Hiszen a fiataloknak is szükségük van a rájuk vonatkozó Igére!

Ne higgyük el, hogy a konfirmáció megtörténtével érett egyháztagnakkal gyarapodott gyülekezetünk! Sőt talán itt veszünk a legtöbbet, amikor nincs folytatása a lelki nevelésnek!

## 2. Célok és célzottak

Amit bibliai alapon a jelen helyzetünkben megfogalmazhatunk, vagy legalábbis körvonalazhatunk az a következő: szükségünk van olyan személyekre, kik korszerűen és hozzáértéssel tudják a fiatalokat Jézus Krisztushoz vezetni, illetve a hit útján a nagykorúságra elvezetni. Miért ez a cél? Mert nem elégedünk meg egy gyermekfejjel kimondott konfirmációs fogadalommal, melynek nincs, vagy csak alig van lelki vonatkozása. Nem elégedhetünk azzal, ha gyülekezet van, de ifjúság nincs benne. Nem elégedhetünk meg azzal, ha az ifjúsági óra kelles de nincs benne Jézus Krisztusról szó /klubdélután/. Nem eléged-

hetünk meg ha az ifi nem része a gyülekezetnek, csak mellette él, és azzal sem, ha van hitben járó ifi, de nem szolgál a gyülekezetben. Valamint van körülöttünk egy széles fiatal réteg, kik az egyháztól, Krisztustól alig rendelkeznek valamilyen információval, a hagyományos egyházi élet idegen számukra, ugyanakkor lelkileg éhesek, üresek. Mindkét rétegnek Jézus Krisztusra van szüksége!

Tehát az ifjúsági vezetőképzés célja olyan személyek képzése és szolgálatba állása, kik ezeket a feladatokat képesek elvégezni.

Jelenleg leginkább önkéntes jelentkezés alapján vesznek részt emberek ilyen vezetőképzésen. Jobb esetben a gyülekezetben kap erre biztatást, olykor támogatást is a fiatal, máskor csak „magától” megy és vesz részt ilyen tanfolyamon. A tanfolyamok, képzése többnyire nyári egyhetes alkalmak, de vannak évközi, váltakozó rendszerességű próbálkozások is.

Egyházunk alapvetően és sajnálatosan arra rendezkedett be, hogy szinte mindent a lelkészek végezzenek, tehát az ifjúsági munkát is. Végezheti a lelkipásztor is, de kívánatos a laikusok szolgálata is! Ezzel terhet vehetnének le a lelkipásztorokról, ami nem mellékes, bár nem ez a cél!

Itt azonban egy modellt kell felállítanunk! A gyülekezeti ifjúság, az ifjúsági munka, a lelkipásztor és a laikus ifivezető viszonylatát tekintve! Ebben a modellben a gyülekezet az ifjúság otthonaként kell megjelenjen! A fiataloknak szükségük van korban hozzájuk közelebb eső és hiteles testvérre, aki



nem hivatásszerűen /munkaköri kötelezettséggel/ foglalkozik velük, illetve beszél Krisztusról. Jellemzően ifivezetővé a korábbi ifi tagjai közül lesz valaki. Nincs korhátár, de észre kell venni, amikor már át kell adni a helyet másnak! A meglevő képzéseken lelkészek és laikusok együtt vesznek részt, de jellemző a laikus többség. Azt is megvallani, hogy ők gyakran panaszkodnak a lelkipásztor, vagy akár a presbitérium hozzáállására is. Fontos megjegyezzük ezekben az esetekben csak az egyik oldal hallgatott meg, bár gyakran nyilvánvaló a panasz jogossága!

### 3. Az anyag

Izgalmas kérdés az is, hogy *mit tanítsunk?* Mit tanítsunk lelkipásztoroknak és mit a laikusoknak? Ugyanazt? Több ilyen vezetőképzővel találkozáva a következő fő tantárgyakat találtam: bibliaismeret, igebontás /megértés/, üdvtörténet, óravázlat készítés, csoportos beszélgetés vezetése, misszió történet, pszichológia, ének-énekelgetés, játék, kirándulás szervezés, demokrácia, pályázás, PR., kommunikáció... valamint a vezetőképzés gazdájának specifikumai /történet, célok, szakterületnek megfelelő képzés/.

Ha onnan indulunk ki, hogy mi a feladat, akkor feltétlen hangsúlyt kap a Biblia ismerete és megértése, az óravázlat készítés, illetve az óralevezetésének technikája, a fiatalokra vonatkozó ismeretek /pszichológia, társadalmi ismeretek/ valamint a szabadidő hasznos eltöltésére való felkészítés, aminek lebontása a játék, kirándulásszervezés... A felkészített személy meg kell tanuljon önállóan felkészülni egy alkalomra és azt meg kell tudja tartani, valamint képes kell legyen egy szabadidős programot megszervezni, megvalósítani.

### 4. Szintek

Ha ez mind sok egyszerre, akkor lehet úgy is tagolni, hogy képzünk segítőköt, akik a vezető mellett tevékenykednek felkészítetten, saját részterülettel, és képzünk vezetőket, kik a gyülekezet lelkipásztorával összhangban végzik az ifjúsági szolgálatot.

Folyhat képzés lelkipásztorok számára és laikusok számára is országos szinten, kerületi, vagy megyei szinten. Lelkipásztorok számára azért lehet szükséges e képzés, mert a teológiákon a hangsúly még az elméleti tudományokon és az ige hirdetésen van. Szükséges ezért egy korszerű, kiscsoportos foglalkozásra felkészítés! Sőt egyfajta gyülekezet-építési ismeretekre is szükségé volna a lelkipásztoroknak, hogy képesek legyenek koncepcióba ágyazni a gyülekezeti élet különböző területeit, köztük az ifjúsági munkát és a vezetőképzést is! /Gyülekezetépítési terv! /

A jelen folyó képzéseknek nincs átfogó rendszere. Mindenki csinálja, ahogy jónak látja *Bírák könyve*: „*Abban az időben nem volt király Izraelben, mindenki azt csinált, ami neki tetszett*” Egy szintekre is bontott rendszer működhet rugalmasan, tehát a helyi viszonyoknak megfelelően elsőséget adva bizonyos elsajátítandó anyagoknak, illetve hozzátehető a saját plusz. Fölösleges ugyanakkor túlbonyolítani a rendszert és adminisztratívá tenni ezt is! /végzettség, jogosultság... papír! /

*Összefoglalás:* Az ifjúsági vezetőképzés szükséges. Anyaga kidolgozandó, rendszere átgondolandó! Elo-dázni nem lehet, mert már így is legalább 10-évnnyi idővesztésben vagyunk! Egy közeli cselekvési program fő irányai lehetnek /szerintem/ a teljesség igénye nélkül:

1. A zsinaton készülő *koncepció* minél szélesebb körű megvitatása és teljes kidolgozása.

Szükséges ehhez a cél körültekintő meghatározása, a célrétég meghatározása, valamint a képzés rendszerének tervezése. Fontos lenne egy törzsanyag és egy kiegészítő anyag összeállítása!

2. Akár ezt megelőzően is szükséges egyházunk *missziói stratégiáját* megfogalmazni, és azt egyházunkban minden szinten ismertetni. Ez nem lehet egy elvont, csupán elméleti, teológiai megközelítés, hanem igenis gyakorlatiasnak kell lennie, hogy bárki számára érthető világos legyen. Ebben az elképzelésben, tervben legyen látható az ifjúsági misszió!

3. Mivel van több olyan misszió terület, ahol szükséges lelkészek és laikusok képzése is, célszerű lenne átgondolni, a *közös cselekvési program* megfogalmazását. Gondolok itt, a szintén fiatalabb korosztályt érintő „fiatalházas-bibliakörökre”, vagy a gyermekmisszióra. Nem keverném össze ezeket, de egy missziói stratégiában ezek nem állhatnak egymástól nagyon messze.

4. Szükséges szakanyagok: módszertan, óravázlatok... elkészítése és megjelentetése! Tudom, hogy jelenetek már meg remek kiadványok /Zsinaton, Egyházkerületnél, REFISZ-nél.../, de szükség van továbbiakra. Nehéz kérdés számomra: ha ezek átgondolásra alkalmasak, kik hivatottak rá? Zsinat? Missziói osztály? Ifjúsági iroda? Vagy talán együtt? Reménységemet a 103. Zsoltár 5. verse fejezze ki:

„*Betölti javaival életed, megújul ifjúságod, mint a sasé.*”

*Elhangzott a Théma Protestáns Tanulmányi Kör Egyesület január 13-i alkalmán.*



## Bocskai István hitvédő szerepvállalása a magyar irodalom tükrében

*Dr. Korsós Bálint*

**B**ocskai István fejedelem szerepét a genfi reformáció emlékmű szoboralakja méltán helyezi a világtörténelem jeles személyiségei közé. Forгатagos, viharos történelmi korszak gyermeke volt ő, s később formálója is korának. Talán méltán érte bírálat a politikai fordulásai kapcsán, de életútját értékelve vitathatatlanul megilleti magyar református egyházunk történetének egyik legnagyobb alakja, hitvédő harcosa megnevezés.

Az Istentől küldött szabadító  
a kálvini teológiában és  
a kortárs felfogásban

Kevés elsődlegesen irodalmi anyagunk van a korból. Egy katonának, s ennek latin nyelvű bevezetője, s egy halotti vers, búcsúztató, valamint Bocskai országgyűlést nyitó beszéde, s híres testamentuma. Ide sorolható még *Szenczi Molnár Albert Bocskai apológia* címen ismert munkája. Ezek egyező motívuma, hogy a fejedelem Istentől kapott küldetését hangsúlyozzák, mintegy a hűtlenség vádja alól felmentve ezzel a királya ellen - nemzete és vallása védelmében - felkelőt.

A kortárs dalköltő *Debreceni Szappanos* János *Militaris congratulatio* (Katonai üdvözlés) című - mostanában tábortüzeknél újra gyakran énekelt - versében Istentől küldött szabadítóként köszönti a győztes fejedelmet:

1. vsz.: „*Mint Krisztus mennyekből! Alászállott gyámolunk*”.

28. vsz.: „*Méltó bát vigyáznunk,/ Méltó könyörögnünk,/ Az új fejedelmünkért Maradék hazánknak,/ Szép ekkleziánknak/ Adatott Gedeonért./ Tegye szerencsésé,/ Hosszú életűvé/ Isten az sok árvákért.*”

A versben elősorolt ószövetségi szerepmások („*Mojzes és Áron, Józsué, Gedeon*”) említése a kálvini *Istitúció* tanítására utal. Hiszen Kálvin dogmatikai szintézise a Polgári kormányzatról írt XX., záró fejezetben ír az uralkodásra alkalmatlan despotákkal szembeni erőszakos fellépés lehetőségéről. Ugyan a genfi reformátor főművének első, Szenczi Molnár Albert által készített fordítását csak 1624-ben adták ki *Hanauban*, viszont a latin nyelvű kiadásai jól is-

mertek voltak a hazai tudós prédikátorok és híveik előtt, így a hitvalló fejedelem ideológiaformáló tanácsadói körében is.

A genfi reformátor a svájci városállam akkor már több évszázadra visszatekintő demokratikus intézményrendszeréből, mint számára adott szemléleti formából kiindulva, a magisztrátusok szabályozó és a várost irányító felelősségéből indulhatott ki. Ezért ezeket az ott meglévő intézményeket ruházta föl az Isten-ellenes zsarnokság elleni fellépés törvényes jogával.

Kálvinnak ez a gondolatmenete egyenes folyamatosságot mutat a késő középkori William Occam (Umberto Eco: *A rózsza neve* című hí-



Whatton House, Leicestershire





res posztmodern tézisregényének „mestere”) nevével fémjelzett „*via moderna*” irányzatának „konciliarista” politikai felfogásával, amely a megosztott pápasággal szemben az egyházi testületek, - jelesül a világi képviselőkkel is kibővített általános zsinat - egyházkormányzó hatásköreit domborította ki, nem függetlenül a német-római császárságnak a pápai hatalom megeregulázására irányuló törekvéseitől. Ennek a gondolatnak a folytatásaként ruházta föl Kálvin a zsarnokság elleni fellépés jogával a magisztrátusokat, amelyek a genfi városállam demokratikusan választott irányító testületei voltak.

A XVII.-XVIII. századi Magyarországon egyedül a rendi országgyűlést lehetett volna hasonló magisztrátusnak tekinteni, ez a testület azonban nem volt protestáns többségű, s a Werbőczy-féle rendi alkotmány jogi talaján állt, s mint ilyen, egyedül az Aranybulla ellenállási záradékát tekinthette az országvesztő Habsburg uralkodókkal szembeni fellépés legitimációs forrásának.

Miért van az, hogy a magyar rendi ellenállási mozgalmak, amelyek közül a Bocskai-szabadságharc volt az első, ilyen testületi jogkörökre sosem hivatkoztak?

E döntően protestáns jellegű és hitvédő indíttatású szabadságmozgalmak érdekes módon rendre egy történelmi személyiség (Erdély fejedelmei, *Tbököly, II. Rákóczi Ferenc*) felbukkanását, élre állását várták ki, hogy ezáltal minősüljön harcuk a rendi és vallási sérelmek elleni jogos önvédelemmé.

Benda Kálmán 1971-es írása: *A kálvini tanok hatása a magyar rendi*

*ellenállás ideológiájára*<sup>1</sup> pontosan tisztázza ezt a problémát. A tanulmány alapkérdése az, hogy a rendi ellenállási törekvések vajon az 1222-es Aranybulla ellenállási záradékát tekintik-e jogalapjuknak, s arra a felismerésre jut, hogy az ónodi országgyűlés nevezetes detronizáló határozatát kivéve ez az érv nem jelent meg. E helyett a Bocskai, Bethlen, s a Rákócziak nevével jegyzett fegyveres mozgalmak a Kálvin Institúciójának másik megoldást kínáló, csak a szöveg legkésőbbi kiadásában (1551. francia nyelvű és 1559. latin nyelvű) megtalálható bekezdésére hivatkoznak. „*És itt tűnik ki csodálatos jósága, valamint hatalma és gondviselése (ti. Istennek). Mert majd az ő szolgálói közül támaszt nyilvános bosszúállókat és parancsolatával látja el őket, hogy megtorlást vegyenek a bűnös uralkodásért és hogy az igazságtalanul elnyomott népet a nyomorult balsorsból kiemeljék, majd pedig a más terveket szövő és mást tervező emberek dübét fordítja rájuk. Így Izrael népét Fáraó zsarnoksága alól Mózes által, Kúsánnak, Szíria királyának erőszakoskodása alól Othniel által, és más szolgálásokból más királyok vagy bírák által szabadította ki.*”

Itt kell hangsúlyoznunk azt a szakmai körökben jól ismert tényt (ami ellentmond a közfelfogásnak, amely Kálvin nevéhez köti a zsarnokölés tézisé), hogy Kálvin az Institúció első kiadásában főként az alattvalók felsőbb hatalmasságok iránti tiszteletére helyezte a hangsúlyt. Ezzel is bizonyítani akarta Ferenc francia királynak, akinek művét ajánlotta, hogy nem valamilyen aszociális szekta tanait hirdeti. Később, tanítványai és külföldi

hívei folyamatos készítésére a negyvenes-ötvenes évtized véres protészantsüldözéseire reagált ezzel a betoldással. Nem feladva az alattvalói engedelmisség követelményét, hanem a szélsőséges, kilátástalannak tűnő politikai helyzet bibliai feloldását felmutatva. Nem véletlen, hogy egyik utolsó kommentárja *Dániel könyvéről* íródott, ahol az istenhitnek a pogány uralom alatt történő megtartása a fő kérdés. Hogy mikor, és mennyiben lehet engedelmesnek maradni, s mikor vetődik úgy fel a kérdés, hogy „*Istennek kell inkább engedelmeskedni, mint az embereknek*”<sup>2</sup> ?

Ilyen – elsőbbsként említett – Istentől küldött szabadítókként várták a fegyverforgatásra is kész, elégedetlen nemesek és a „vitélző rend” a felkelések élére álló fejedelmeket, s a hadvezetést is vállaló, jórészt protestáns arisztokraták is így tekintettek saját feladatukra. Elősegítették ezt a mellettük álló lelkeszek, protestáns értelmiségiek, mint Bocskai és Bethlen *Alvinczi Pétere*, s az idézett Debreceni S. János, Bethlen *Milotai Nyilas Istvánja*, s Rákóczi Ferenc hűséges kancellárja, *Ráday Pál*.

Az ő biztatásukra írhatta Bethlen éppen *Alvinczinak*, aki neki is udvari papja volt Bocskai után, Bocskai végrendeletéhez hasonlóan: „*Az ÚR Isten az Ő nagy hatalmát akarván megmutatni énáltalam, erőtlenség és tudatlan férges által: azt a nagy armádiát és abban bizakodó, felfuvalkodott, nagy embereket megszegyeníté, megrémíté, elfuttatá 1/4 jó részét az Isten az mi fegyverünk által végezte el: mi voltunk Isten által a győzedelmes felek.*”<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Benda Kálmán: A kálvini tanok hatása a magyar rendi ellenállás ideológiájára In. Helikon 1971. 5-6. 322-330.

<sup>2</sup> Kálvin: A keresztyén vallás rendszere. Pápa, 1910. IV. 32. 779.

<sup>3</sup> Bethlen Alvinczi Péterhez 1627. Április 3-án írt leveléből idézi Barcza József In: Uő.: Bethlen Gábor, a református fejedelem Ref. Sajtóosztály Bp. 1980. 86-97.



A bűnök miatti kollektív büntetés és a protestáns prédikátorok által megoldásként kínált egyéni megtérés közötti feszültséget a zsidó-magyar sorspárhuzam keretében – a protestáns mitizálás oldja föl. „Azaz annak hangsúlyozása, hogy Isten egy kiválasztott fejedelem vagy hadvezér személyében szabadítót küld, mint ahogy azt az Ószövetség kiválasztott népével tette.” Itt a két nép sorspárhuzamából láthatóan a kiválasztottság eleme válik hangsúlyossá. Ennek a szemléletnek is kimutathatóak a középkorba visszanyúló gyökerei. A protestáns mitizálás XVII. századi jelentőségére a közelmúltban Heltai János hívta fel a figyelmet Melotai Nyilas István prédikációs kötete<sup>4</sup> kapcsán, amelynek szemléleti alapját a Dávid király-Bethlen Gábor párhuzama képezi. Heltai János utal rá, hogy ez a mitizálási törekvés a század második felében folytatódik. Szőnyi Nagy István *Gustav Adolf*-életrajza mellett különösen szembe-tűnő a század közepe táján a Rákóczi család körül kialakuló protestáns mitizálás, amelyben *Medgyesi Pál* udvari prédikátornak volt meghatározó szerepe. *Kassa* városának visszavétele után Thököly Imrét udvari papja, *Lippóci Miklós* ugyancsak ennek a szemléletnek a jegyében nevezi következetesen Gedeonnak.<sup>5</sup>

Debreceni S. János éneke szerint (18. vsz.): „Így szokott az lenni, / Ezt szokta mívelni, / A mennyeknek szent ura. / Az kisdéd szíveket, / Vezérelvén őket, / Viszi derék dologra: / Moizes és Áron, / Józsué, Gedeon / Példája ezt mutatja.”

Bocskait a közbeszédben is „a magyarok Mózesének” nevezték korabeli protestáns körökben, mint később 1849-ben *Kossuthot* jegyezte be a debreceni kapu őrállója. Az ószövetségi példák felsorolása nem említi Dávidot, sem más királyi személyeket, hiszen a felkelő vezéreket nem a királyi felkenetés, hanem az isteni elhívás legitímálta. Érdekes párhuzama ennek Károli Gáspár első magyar nyelvű munkájának, az 1563-as kiadású *Két könyvnek*<sup>6</sup> az első az országokról és királyairól szóló része, amelyről a kiadója, *Szabó András* az utószóban finom érzékel jegyzi meg, hogy „nyoma sincs benne a korban teljesen általános *Mátyás-kultusznak*, az összes eddigi királyunkat bálványimádónak és nem istenfélőnek nevezi, a többi reformátorunkkal ellentétben nála a teológiai szempont fölébe kerekedik a nemesi nacionalizmus hatásának.”<sup>7</sup>

Mózes, Áron, Józsué és a legtöbbit említett Gedeon, amolyan a tömegből kiszólitott, elhívott népi hősök, akiknek a megbízatása feladatuk elvégzéséig tartott. Ez az ószövetségi karrier is mennyire illik a rövid életű, de halála előtt életművére a két békekötéssel pontot tevő Bocskaira.

Kálvin dogmatikai főművében nem csupán a hitbéli elhívásból fakadó szabadítást tekinti Isten művének, hanem pogány hatalmasságokat is elősorol, akik Isten büntető ítéletét szolgáltatták ki, vagy az elpártolt választott népnek, vagy valamely fennhéjázó, gögös idegen uralkodónak: „Mert emez előbbieket,

*mivel ily nagy tettek véghez vitelére Isten törvényes elhívásával voltak rendelve, mikor királyok ellen fegyvert fogtak, egyáltalán nem sértették meg azt a méltóságot, amely a királyra isteni rendelés által rubáztatott, hanem csupán mennyből felfegyverezve a kisebb hatalmat szabózták meg a nagyobbbal, éppen úgy, mint a királyoknak is szabad megbüntetniük a helytartóikat. Ezek pedig, amire jónak látta, és bár tudtukon kívül annak munkáját bajtolták végre, mindamellett semmi egyebet nem forgattak lelkükben, mint gonoszszágot.”<sup>8</sup>*

Minek tekinthetjük ezt a történetértelmezést az adott korban, ha nem az elnyomó, igaz hitüket megnyomorító hatalommal szemben a törökbarát politika teológiai hátterének? Jóllehet ez a katonadalban, s a búcsúztató versben sem fogalmazódik meg, hiszen a pogány oltalmába helyezkedés sosem volt nyíltan vállalt megoldás. S egyetérthetünk *Szeksfű* Gyulával abban, hogy a zsitvatoroki békével befejezett politikai pályafutás - Bocskai testámentumának sokat idézett sorraival egybehangzóan - egyfajta hatalmi egyensúlyteremtés kísérlete volt, amire Bocskainak több esélye volt még, mint az őt követő ellenállóknak.

Az ismeretlen szerző „*Ének Bocskai István szomorú haláláról*” című 32 versszakos epitáfiuma a Militaris congratulatio iskolázottabb versformálásával és szerkesztőkészségével szemben inkább szerkesztetlen megnyilvánulása a magukat elárvultnak érző hajdúk, katonák pártfogójuk

<sup>4</sup> Melotai Nyilas István: Szent Dávidnak huszadik zsoltárának rövid prédikációk szerint való magyarázattya, Kassa 1620. RMNY 1216.

<sup>5</sup> Győri L. János: Reformáció, mártírológia, exemplum In: Irodalomtörténet 2001. 3.321-340.

<sup>6</sup> Károli Gáspár: *Két könyv*, Debrecen, 1563. In: Károli Gáspár a gönci prédikátor. Vál., kiadja: Szabó András Magvető, Magyar Hírmondó sorozat, Bp. 1984.

<sup>7</sup> Uo. Utószó 200.

<sup>8</sup> Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere Pápa, 1910.IV. könyv 30.-31.,II. kötet 777.



halálán érzett fájdalmának, maguk árvaságának (19. vsz.): „*Ha te minket elbadsz, mint abogy el is badsz/ Utánad csak bút badsz, csak keserű jajt badsz,/ Minden jót elragadsz, árvaságra juttatsz,/ Az pusztaságra badsz, ha nekünk szót nem adsz.*”

Mindkét ének mintha a szilaj hajdútánc ritmusát követné, a *Militaris congratulatio* ezt a Balassi-stró-fákon keresztül is közvetíti.

Bocskai hányatott életútja,  
egyénisége

„*Bűne koráé, amely szülte őt*”

Bocskai István a tragikus fordulatokban gazdag századforduló mindvégig aktív szereplője és sorsformálója. 1557-ben *Kolozsvárt*, vagy a Bihar megyei *Kismarján* született, az erdélyi fejedelemség történetét mindig is nagy mértékben befolyásoló kelet-magyarországi arisztokrata családok egyikéből. Az országos politika már gyermekkorán mély nyomot hagyott, hiszen apja – császárhűsége miatt – *János Zsigmond* erdélyi fejedelem börtönében halt meg.

Ifjúkorában a korabeli Európa egyik hatalmi központjában, az osztrák Habsburg császárok prágai udvarában apródkodott, ahonnan protestáns volta miatt küldték el.

*Báthory* István lengyel királysága idején már az erdélyi helytartó, a kiismerhetetlenül szeszélyes *Báthory Zsigmond* jobbkeze volt, *váradi* főkapitány és fővezér. Így neki tulajdonították az újabb kudarcos országegyesítő kísérletet a tizenötéves háború idején, amelynek valóban – a császár mellé kiküldött prágai követként is – részese volt. 1593-ban Erdély a pápa és a nyugati hatalmak buzdítására is, a Habsburgok oldalán szállt harcba a török ellen. Az 1595-ös *gyurgyevói* győzelem hadvezére a következő évben a *mezőkeresztési*

csatavesztés és *Eger* várának eleste után Bocskai lett a vállalkozás bűnbakja, a fejedelemségben kegyvesztett lett, perbe fogták, itteni birtokait elkobozták. Ekkor rövid időre Prágába menekült, majd kelet-magyarországi birtokain húzta meg magát.

Erkölcseleg leginkább megkérdőjelezhető tette ezen országegyesítő célú háború belpolitikai előkészítéséhez kapcsolódott: amikor török elleni hadbaszállást 1595-ben az erdélyi arisztokrácia törökbarát szárnyával való véres és kegyetlen leszámolás előzte meg, amelyben Bocskai tevőleges szerepet vállalt, sőt a kivégzettek (a *Kendi* testvérek, *Gyulai Pál*) elkobzott birtokaiból hűségjutalmat is kapott. Szenczi Molnár Albert később két németországi kiadványában is védelmébe veszi a személyes hatalmi ambíciókkal és haszonleséssel vádolt politikust (*Bocskay-Apológia*, *Conspiratio Kendiana*).

Főként erre az élete napsugaras oldalát erkölcsi árnyfolttal elszínező tetteire utalhat a sirató 14.-15- verszaka:

„*Bűn nélkül egy sincsen földi emberekben,  
Rágalmazás közben jusson eszetekben,  
Azt hadja az Isten Moizes könyvében:  
Holtakat hírükben tartjuk tisztességben.  
Alexander marka ha nem volt őnála,  
Nem is volt annyéra terjedt birodalma.  
Így minden őreá méltán panaszolna,  
De ki Krisztus tagja, azt már megbocsátja.*”

Élete meghatározó fordulatát a zaklatott időkben portai követséget is ellátó ifjú Bethlen Gábor idézte elő 1604 őszen, aki Bocskainak a török portával folytatott levelezését egy császári rajtaütés során menekülve otthagya (feledékenységből?), s így a Lengyelországba menekült *Illésbázy* nádor után a bihari főúr lett a következő – biztos fej-

jóságvessztés ítélettel záruló – fel-ségsértési per vádlottja.

Az eddigi pályafutása alapján reálpolitikusnak, sőt akár Szekfűvel macchiavellistának is minősíthető Bocskai személyes fenyegetettségében is, élete legmerészebb lépésére szánja el magát. Ellenáll, és az oldalára hazájuk és reformált hitük védelmében átállt hajdúk segítségével győzelmeket arat az ellene küldött császári seregeken. A hajdúk – ezek a magyar cowboyok, addig lelkiismeretlen, minden oldalon harcoló zsoldos katonák erkölcsi és vallási indíttatásból állnak át, kapitányuk valománszerű mondata szerint: „*magok nemzetinek bóbéri nem akarván lenni*”.

Bethlen a szabadságharc hátszágát és diplomáciai bázisát megteremtve 1605-ben Erdély fejedelmévé választatja, majd ehhez a szultáni jóváhagyást is megszerzi. (Ezt a Bethlen fejedelem hasonló fordulatát elmarasztaló Szekfű is kiemeli szintézisében: nem Bocskai áll török oldalra, hanem a kifáradó háborúban a török porta támogatja a győztes fejedelmet.)

A török által küldött díszes korona visszautasítása egyrészt a fent említett kiegyensúlyozó szerep vállalását jelenti, másrészt a saját megfogalmazásában: „*a dolgot őt magát szemléljük*” reálpolitikus Bocskai mértéktartását is, aki időben belátta, hogy ez csupán „*pütkösdi királyság*” lett volna.

Államférfiúi felelősségtudata megfékezte hadvezéri ambícióit is: korlátozott célú háborút folytat a Habsburg udvar ellen, ezzel utódainak is példát adva, egy jó megegyezés eléréséig.

Az 1606-os bécsi béke a következő évszázad alapdokumentumává lesz a szatmári békével bezárólag. A rendi és vallási szabadságjogok biztosítása mellett Bocskai szociális ér-



zékenysége is megnyilatkozott abban, hogy a hajdúkatonáit a saját birtokain telepítette le. Új távlatokat nyit ezzel a hazai polgári fejlődésnek is, integrálva a vitézi rendet a magyar társadalomba, erősítve ezzel a paraszt-polgári réteggel református egyházunkat.

A Zsitva torkolatánál általa közvetített török-Habsburg béke európai léptékű siker, ami után pár hónappal bekövetkezett halálakor elmondhatja az apostollal: „futásomat elvégeztem”.

Hogyan tekintett ő maga saját szerepére?

A szerencsi országgyűlésen mondott nyitóbeszédében is már egyértelműen isteni elhivatásként:

„Midőn az Úr által feladatomra elhívtam, kedvem ellenére volt, mert éreztem gyengeségemet. De remélve kegyelmes Isten segítségét, és teljes hittel, hogy ő szent Felsége meg fog segíteni, most már semmit sem fogok elmulasztani, hogy vállalásunkat diadalra vigyük az Ő és a nemzet dicsőségére.”<sup>9</sup>

Hasonló módon szól halálos ágyán testámentumában is elhívásáról: „erős és bizonyos a hitem minden én bűneimnek bocsánatja felől oly nagyon, az én idvezítő Krisztusomnak minden hívekért, énérttem is, szegény bűnös férgeért [...] kegyelmet és engesztelést szerzett és az én igaz hitem mellett engem az idvezülendők száma közébe rendelve, [...] az én lelkemet ajánlom az én idvezítő Istenemnek ke-



Melbourne Hall, Derbyshire

zében, testemet pedig viszontag a földnek, közönséges anyáknakhagyom, azhonnét vétetett, [...] halottaiból az is feltámadván az örök életre, az idvességre és dicsőségre minden szentekkel egyetemben vitetik.”

Másodikként hazájához való ragaszkodását fogalmazza meg: „Tudjuk azt, hogy az mű nemzetségiünknek több hazája ennél már soha nem leszen s nincsen is, más minékünk az övét nem adja.”<sup>10</sup>

Shakespeare tollára kínálkozó élettörténet az övé, s az Erdély-metaphorát bőséggel kiaknázó magyar irodalom (Kemény Zsigmond, Móricz, Makkai Sándor trilógiái) mégis adós maradt a megelevenítésével.

Az első világháborúban szeme világát veszttett, mégis Jókai színes elbeszélő stílusát idéző erdélyi szár-

mazású írónk, Szántó György tett erre kísérletet 1942-es kiadású, méltán elhíresült 800 oldalas regénymonstrumával, a *Hajdútánccal*. E könyv – dacára romantikus sekélyességének – korábban 42 elismerő bírálatot kapott, amelyekre majd a magyar műveltségű Petru Groza román miniszterelnök is magyar nyelvű levélben mondott köszönetet.

A nagy terjedelmű munkában a szenvedélyes szerelem lesz a lelkiismeret hangja, s a kritikus társ, Bocskainé, Kata asszony meg is fo-

galmazza férje Mózesre szabott hivatását:

„Egyszer kivonja majd kigyelmed is a szablyát. Nem merő virtusból, nem is más szolgálatjára. Hanem, hogy az erdélyi népet, a magyar népet kivezesse véle a rabszolgaság bázából.<sup>[1/4]</sup> Sokat hányódunk még addig a szörnyű sivatagban.<sup>[1/4]</sup> De akkor az Isten megmutatja az utat. És én szeretném még meglátni az ígért földjét.”<sup>11</sup>

Nagy, jóvátételten mulasztása a fordulatossá, szép nyelven megírt ifjúsági regénynek, hogy – ahogyan a történeti irodalom is – adós marad a lélekrajzzal, a megtört lélek fordulatának, megtérésének ki-munkálásával. Azzal, hogy kora vezető államférfija, Bocskai István, hogyan vált *homo politicusból* (*macchiavellisticusból*) *homo religiousszá*, Isten elhívott szabadító-jává.<sup>12</sup>

<sup>9</sup> Idézi: Bottyán János: Hitünk hősei Bp.1971. 240. 66.

<sup>10</sup> Idézi: Révész Imre: akikre nem volt méltó a világ Kolozsvár 1921.144. 94.

<sup>11</sup> Szántó György: Hajdútánc II. kiadás Bp. 1971. 806. 299.

<sup>12</sup> Tanulmányom megírásához a legtöbb segítséget a az USA-beli Grand Rapids Calvin College-ének Kálvin kutató központjában 1999-ben eltöltött ösztöndíjas hónapja jelentett. Köszönet érte Karin Maagnak az intézet igazgatójának és segítőkész munkatársainak.



## Nemeuklideszi geometriák elemei

*Tarcsay Tamás*

**T**alán Bolyai János születése 200. évfordulójának köszönhetően is az utóbbi időben egyre többet lehet olvasni a nemeuklideszi geometriákról. Ezen az oldalon egy 1989-ben megjelent könyv második kiadását mutatjuk be, amely ebben az évben került a könyvpiacra.

Nem túl rövid tanári pályám során először próbálkoztam meg a különböző geometriák alapjainak együttes tanításával. Erről egy cikk is megjelent a rovatunkban. Ennek kapcsán Dr. Szilassi Lajos tanár úr hívta fel a figyelmemet egy könyvre, amit - szégyenszemre - eddig nem ismertem. Szerencsémre e kötet második kiadása nemrégiben jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában, így hamarosan sikerült megszereznem. Belelapozva rögtön megállapítottam, hogy ez az a kiadvány, ami a munkámat nagymértékben segíteni tudja. Ha számomra ennyire hasznosnak tűnik ez a könyv, akkor más kollégák is így lehetnek ezzel, ugyanakkor a matematikai érdeklődéssel megáldott (?) diákok is tanulhatnak belőle. Ezen indokok alapján határozottan el azt, hogy ezt az ismertetőt megjelentettem róla.

A szerző Dr. Kálmán Attila, a Pápai Református Kollégium Gimnáziumának igazgatója, alcímben foglalja össze a könyv tartalmát: A Bolyai-Lobacsevszkij-féle hiperbolikus geometria és a Riemann-féle (egyszeres és kétszeres) elliptikus geometria vázlatos ismertetése.

Az első, az Előkészítés címet viselő fejezetben szellemesen ébreszti fel az olvasóban az axiomatizálás iránti igényt, majd Euklidesz definícióit, posztulátumait és axiómáit

ismerhetjük meg. Ezek után az euklideszi geometria ma is használt Hilbert-féle axiómarendszerét tekinthetjük át. A hosszú időn át Euklidesz szégyenfoltjának tekintett párhuzamossági axióma elhagyásával létrejövő abszolút geometria tárgyalása a második fejezet feladata. Megismerhetjük ennek néhány fontos tételét, és azokat a próbálkozá-



Norton Conyers, Yorkshire

sokat, amelyek a szégyenfolt eltűntetését szolgálták, és amelyeknek következményeként kialakult az „új geometria iránti” igény. Ezzel az új geometriával, a Bolyai-Lobacsevszkij geometriával foglalkozik a kötet harmadik fejezete.

A Mozaikok Bolyai János életéből című részben azokat a momentumokat mutatja be a szerző, amelyek a hiperbolikus geometria

kialakulása szempontjából fontosak lehetnek. A párhuzamosság fogalmát, ami Bolyainál a félegyenesek közötti reláció, egy önálló paragrafus tárgyalja. Az Appendix vázlatos ismertetése után, Gauss elmélgései eredményeiről és Lobacsevszkij geometriai vizsgálódásairól olvashatunk. A hiperbolikus geometria Cayley-Klein modelljének bemutatása vezet el bennünket a relatív ellentmondás-mentességnek bizonyításához, azaz annak megmutatásához, hogy ha az egyik geometria ellentmondásmentes, akkor a másik is az. A negyedik fejezetben a gömbi és elliptikus geometriák tárgyalásán túl szó esik ezen geometriák és a projektív geometria kapcsolatáról is. Ha lehet ilyet mondani, akkor a legtanulságosabb a kötet ötödik fejezete, amiben a többféle geometriát együtt vizsgálja a könyv szerzője. Összeveti az egyes geometriák egyező és eltérő tulajdonságait, majd felveti és megválaszolja azt a kérdést, hogy melyik geometria írja le jobban a körülötünk levő fizikai világot.

A könyv értékét növelik a minden fejezet végén található, szép feladatokat tartalmazó gyűjtemények is. Az ezekben szereplő problémák megoldásához útmutatás is található a kiadvány végén. A nagyon bőséges irodalomjegyzék segítheti azokat, akik mélyebben meg szeretnék ismerkedni a nemeuklideszi geometriákkal, ehhez találhatnak benne további olvasnivalót.

A kötetet szép és tanulságos fényképanyag illusztrálja. Külön dicséretet érdemelnek a tárgyalt anyagot szemléltető, világos és áttekinthető ábrák.





## Esettanulmány: A majosházi iskola alapítása és Törvényességi vizsgálat Halásztelken

*Papp Kornél*



Magyar Református Nevelés II. évf. 4. számában (2001 május) indítottuk el „Az intézményalapítás és —fenntartás jogi szabályozása” címmel az egyházi tanügyigazgatás kérdéseivel foglalkozó sorozatunkat, melyet a III. évf. 2. számában (2001 október) „Az állami és a református tanügyigazgatásról általában” címmel, majd a III. évf. 3. számában (2001 november) „A tanügyigazgatási szintek hatásköreinek egyeztetése” címmel folytattunk. Ez utóbbi rövid tanulmány végén jeleztük, hogy „Következik: Esettanulmány: A majosházi iskola alapítása és Törvényességi vizsgálat Halásztelken”. A Magyar Református Nevelés III. évf. 4. számában (2001 december) az akkori időszak egyházi történései következtében későbbre halasztottuk az esettanulmányok megjelentetését, s akkor „A református közoktatási rendszer” című tanulmány jelent meg. A sorozat következő elemei: „A református közoktatási rendszer számokban” [III. évf. 6. szám 2002 február], „A református egyház és az állam iskolarendszert is érintő együttműködése 1998-2002” [III. évf. 8. szám 2002 április-május], „A református oktatás jövője pénzügyi és tanügyigazgatási szempontból I.” [IV. évf. 4. szám 2002 december], „A református oktatás jövője pénzügyi és tanügyigazgatási szempontból II.” [IV. évf. 5. szám 2003 január]. Sorozatunk hiányzó elemét most pótlólag közöljük.

### Esettanulmány I. – A majosházi általános iskola alapítása [2000]

A Majosházi Református Egyházközség – a Magyarországi Református Egyházon belül működő önálló jogi személy – 2000. május 17-én megalapította négyévfolyamos általános iskoláját, a 2000/2001. tanévben egy osztállyal induló Majosházi Református Általános Iskolát. Majosháza Budapesttől 36 km-re található 1100 lakossal rendelkező község. A helyi önkormányzat nyolcévfolyamos általános iskolájába 80 tanuló járt ekkor (évfolyamátlag: 10 fő), s további 30-35 tanulót a környező községek (Takszony, Dunavarsány, Délegyháza, Áporka) általános iskoláiba hozták szülei. A helyi általános iskola az

egyházközség részéről az államnak 1912-ben felajánlott épületben működött. Mivel az intézmény nyilvántartásba vétele és a működési engedély megadása a helyi önkormányzat jegyzőjének a jogköre – s a nyolcfős képviselőtestületben négy pedagógus kapott helyet – az egyházközség képviselői az utolsó pillanatig kivártak az intézmény indulásának bejelentésével (június 16.).

A személyi feltételek közül a pedagógusok (2 fő) a megfelelő létszámban és a megfelelő képesítéssel álltak rendelkezésre. A tanulók közül 15 tanuló (10 majosházi, 3 délegyházi és 2 dunavarsányi) szülei írtak alá szándéknyilatkozatot. Ráadásul sokan tartottak még a nyilatkozatadás munkahelyi következményeitől.

A tárgyi feltételek az induláshoz rendelkezésre álltak. Az egyházközség tulajdonát képező ingatlanon felépült a két tanterem, a kiszolgáló helyiségekkel együtt. A 11/1994. (VI.8.) MKM rendelet 7. számú melléklete szerint rendelkezésre álltak a szükséges eszközök. A tornatermi igényeket megállapodással teljesítette az induló intézmény. Az ÁNTSZ és a Tűzoltóság engedélye után a ráckevei építési iroda megadta a használatba vételi engedélyt.

A működési engedély iránti kérelemhez elkészült a szakértő által is véleményezett pedagógiai program, elkészült a 2000. évi költségvetés is. A működési engedély iránti kérelmet 2000. július 20-án nyújtotta be az egyházközség a jegyzőnek.

A református közoktatási törvény (1995/I. rtv.) 4. §-a alapján az egyházközség kérte az alapításhoz a Dunamelléki Református Egyházkerület elnökségének engedélyét, akik 2000. július 6-án kiküldték vizsgálatra az egyházkerületi iskolaügyi szervezet tanácsát. A tanácsos megállapította, hogy a feltételek rendelkezésre állnak, s „a hiányzó anyag napokon belül pótolható”. A tanácsos aggályosnak tartotta a település népesedési helyzetét, s a rendkívül szoros határidőt [a 9/2000. (V.31.) OM rendelet értelmében a 2000/2001. tanév első tanítási napja 2000. augusztus 28.]. Mindezen megállapítások után az egyházközség az egyházkerület elnökségétől 2000. augusztus 23-ig (!) nem kapott választ.



Miután Majosháza község jegyzője kézhez kapta a működési engedély iránti kérelmet, 2000. július 31-én keltezett 459-3/2000. számú levelében kérte a Dunamelléki Református Egyházkerület iskolaügyi szervezetét, hogy adjon írásbeli kötelezettségvállalási nyilatkozatot, hogy a hiányzó tantermek és a tornaszoba a kellő időben rendelkezésre fognak állni, s a kerület rendszeres anyagi támogatást fog adni az egyházközségnek. A jegyző ezen levelével átlépte a jogszabályban meghatározott [Közüoktatási törvény (1993/LXXIX. tv.) 79. § (4) bekezdés] lehetőségeit. (Vajon honnan ismerte a Magyarországi Református Egyház belső rendjét?) Az egyházkerület iskolaügyi tanácsosa 2000. augusztus 1-jén (!) levélben fordult az őt kiküldő kerületi elnökséghez, s e levélben nem javasolja támogatni a Majosházi Református Általános Iskola indítását. A levelében hivatkozik a jegyzővel folytatott megbeszélésre. A helyi önkormányzat és az egyházi regionális tanügyigazgatási szint együttműködése figyelhető meg az iskola indítása ellenében. Meg kell jegyezni, hogy a *Délpesti Református Egyházmegye* tanügyi előadója és a *Zsinati Iskolaügyi Osztály* is támogatta az intézmény indítását, csak az egyházkerületi szint nem.

Miután a Zsinati Iskolaügyi Osztály és a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma* is figyelmeztette a jegyzőt törvényes kötelezettségeire, 2000. augusztus 24-én – az utolsó előtti munkanapon a tanévkezdés előtt – megszületett a működési engedély. Egy nappal korábban érkezett meg az egyházkerületi elnökség részéről az egyházi engedélyt megtagadó levél. A Majosházi Református Általános Iskola 2000. augusztus 28-án 11 első évfolyamos tanulóval elkezdte a tanévet. A 2001/02. tanévre 22 beiratkozott leendő elsőst regisztráltak, s a 11 fős évfolyam is 15 főre emelkedett. Megkezdődött a hiányzó tantermek kialakítása is. Kibontakozóban van 4 község együttműködése a közoktatási feladatellátásban, melynek egyik eleme egy minőséget képviselő egyházi intézmény.

Az egyházkerület álláspontját azóta sem revideálta. Az egyházközség lelkipásztora ellen az egyházkerület elnöksége megindította az egyházmegyével a jogi eljárást. 2001. január 25-én a Délpesti Református Egyházmegye bírósága okafogyottnak tekintette az egyházkerület keresetét, majd néhány hónappal később szóbeli dorgálásban részesítette a lelkipásztort, aki a feddést magára vette.

A jegyzőt Majosháza község önkormányzata 2000. december 31-vel felmentette beosztásából. Az önkormányzati iskola a 2001/2002. tanév végeztével beszün-

tette működését, s az önkormányzat minimum 25 esztendőre az egyházközség használatába adta az 1912-ben államosított iskolaépületet. Jelenleg a Majosházi Református Általános Iskola a település egyetlen közoktatási intézménye. 2002. november 18-án a Délpesti Református Egyházmegye közgyűlése Pándon egyhangú határozatával felkérte az egyházkerület elnökségét az alapító okirat ellenjegyzésére, melyre azóta sem került sor.

Íme egy példa arra, hogy az óvodák és az általános iskolák törvényességi felügyeletének hatályos megoldása konfliktusgerjesztő hatású, s milyen torzulásokat okozhat az egyházi szabályozás pontatlansága, a határidők és a szintek tisztázatlansága. Külön kérdés, hogy milyen törekvések indítják el mindkét részről – a kommunizmus bukása után tíz esztendővel – a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló törvény (1990/IV. tv.) 15. § (2) bekezdésének be nem tartásával az egyházak belügyeibe történő beavatkozást.

Sajnálatos módon a majosházi eset óta is előfordult, hogy az egyházkerület vezetése – kiskorúnak tekintve a presbitériumokat – nem jegyzett ellen alapító okiratot (pl. a Vecsési Református Óvoda esetében). Az egyházi fegyelmezés eszköze lett egy tanügyigazgatási eljárás.

#### **Esettanulmány II. – Egyházkerületi törvényességi vizsgálat a Halásztelki Református Szakképző Iskolában [2001]**

A *Halásztelki Református Szakképző Iskola, Gimnázium és Kollégium* 1999. augusztus 1-jével jogutódlással történő intézményátadással került a *Tököl-Halásztelki Református Egyházközség* fenntartásába. Az iskola jogelődjét, a *Halásztelki Kertészeti Szakközépiskola, Szakmunkásképző, Gimnázium és Kollégium* elnevezésű intézményt 1972-ben alapította a *Pest Megyei Tanács VB*, s a fenntartói jogosítványokat 1990-ben adta át a megye a nagyközség önkormányzatának. 1999-ben a jogutódlással történő átvétel következtében az intézmény működési engedélyét a következő tanév kezdetéig nem lehetett módosítani. Az intézmény átvételéhez a *Dunamelléki Református Egyházkerület* hozzájárult.

Miután 2000 júliusában sor került az alapító okirat módosítására, a nyilvántartásba vételi kérelemmel fordult a fenntartó Pest megye főjegyzőjéhez, hogy az eljárást követően a működési engedély módosítására is sor kerülhessen a tanév kezdetéig. A főjegyző 17 ponton kifogást emelt az alapító okirat módosítása ellen (álláspontja szerint kizárólag csak azok az elemek le-



hetnek az alapító okiratban, amit a törvény előír, s csak olyan sorrendben, ahogy a törvény előírja. Ily módon 2000. november 29-én újabb módosítást fogadott el az egyházközség presbitériuma. A főjegyző a fenntartó érvei előtt meghajolván, végül is csak három ponton nem volt hajlandó elfogadni az alapító okiratot, s ezekre a területekre vonatkozóan kérést intézett a főjegyző és a fenntartó az *Oktatási Minisztérium Tanügyigazgatási Főosztályához*. A minisztériumi állásfoglalás egy ponton a főjegyzőnek, két ponton a fenntartónak adott igazat. A fenntartó 2001. február 28-án ismét átdolgozta az alapító okiratot és beterjesztette a főjegyzőnek. A főjegyző 2001. április 13-i válaszában jelezte, hogy addig nem folytatja az eljárást, amíg a Dunamelléki Református Egyházkerület iskolaügyi szervezete nem juttatja el állásfoglalását a főjegyzőnek az alapító okirattal kapcsolatban. Álláspontunk szerint ez alkalommal a főjegyző túllépett hatáskörén, s lehetőséget biztosított arra, hogy a fenntartó jogorvoslati kérelemmel forduljon a közigazgatási hivatalhoz majd – mivel feltételezhetően a közigazgatási hivatal a vele egy épületben működő főjegyzőnek ad igazat – a bírósághoz.

Pest megye főjegyzője 2000. december 13-án kelt 36-13/2000. számú levelében arra kérte a Dunamelléki Református Egyházkerület iskolaügyi szervezetét, hogy fejtse ki állásfoglalását az alapító okirattal kapcsolatban. Tette ezt az államigazgatási eljárásról szóló törvényre (1957/IV. tv.) hivatkozva, hogy t.i. az eljárást első fokon lefolytató szervnek jogában áll az ügy érdemi eldöntéséhez minden szükséges információt beszerezni. Álláspontunk szerint a minisztériumi szakvélemény elegendő az alapító okirat törvényességének eldöntéséhez. Ha egyházi szervhez kíván a főjegyző fordulni, akkor miért nem az országos egyházat vagy az egyházmegyét (a közvetlen felettes egyházi hatóságot) keresi meg, miért az egyházkerületet. A főjegyző ezen a ponton beleavatkozott az egyház belső rendjébe. Mivel a Dunamelléki Református Egyházkerület illetékesei nem értettek egyet azzal, hogy a fenntartó az alapító okirat módosítását csak utólagosan óhajtja beterjeszteni számukra jóváhagyás végett, 2001. áprilisáig sem adtak választ a főjegyző megkeresésére, megakadályozván ezzel az alapító okirat nyilvántartásba vételét. A fenntartó a Zsinat Iskolaügyi Osztályához, az pedig egy, az *országos szakértői névjegyzéken* és az *országos református szakértői névjegyzéken* is egyaránt szereplő szakértőhöz fordult szakvéleményért. A szakvélemény szerint az

egyházi törvényeknek megfelelt az alapító okirat. Ezt a helyzetet nem oldotta meg az alapító okirat nyilvántartásba vétele sem, mivel a főjegyző azt csak 2001 augusztusában teljesítette, így ismételen szükszerűen elmaradt a működési engedély módosítása. Kár volt az egyház belső életébe beleavatkoznia.

Előzetesen vagy utólagosan kell-e az alapító okirat módosításait bejelenteni az egyházkerületi elnökségnek? A Református közoktatási törvény (1995/I. rtv.) 4. §-a szerint az intézmény *„alapító okiratának módosításához... az egyházkerület elnökségének engedélyre szüükséges”*. A 9. § viszont úgy fogalmaz, hogy *„az alapító okiratban szereplő adatokban bekövetkezett változásokat 30 napon belül be kell jelenteni az engedélyező hatóságoknál”*.

Az egyházkerület elnöksége 2001. március 1-jén postázott levelében törvényességi vizsgálatot rendelt el a halásztelki intézményben és a fenntartónál március 5-i időponttal. A fenntartó a *Magyarországi Református Egyház Zsinatához* fordult, mivel egyházi felettes hatósága szerinte törvénytelenül indított törvényességi vizsgálatot. A *Közoktatási törvény* (1993/LXXIX. tv.) 107. § (3) és (9) bekezdése által meghatározott feltételek valóban nem álltak fenn. A törvény (9) bekezdése kimondja, hogy *„a közoktatási intézményben folyó törvényességi ellenőrzésnél a (2)–(6) bekezdésben foglaltakat alkalmazni kell azzal az eltéréssel, hogy az előzetes egyeztetésre vonatkozó rendelkezéseket nem kell megtartani, ha az az ellenőrzés eredményességét veszélyezteti”*. A (3) bekezdés pedig előírja, hogy az *„ellenőrzés előtt legalább hét nappal az ellenőrzés vezetőjének egyeztetnie kell a közoktatási intézmény vezetőjével... a szakmai ellenőrzés időtartamát, formáját, módszereit, az ellenőrzés időpontját, továbbá, hogy az érdekeltek milyen módon nyilváníthatnak véleményt az ellenőrzés megállapításairól”*. Mivel a vizsgálat eredményességét veszélyeztető tényezők nem álltak fenn, semmi nem indokolta az egyeztetés elmulasztását.

A tiltakozások hatására március 5-én a törvényességi vizsgálaton az egyházkerület elnöksége által kiküldött bizottság nem jelent meg, viszont aznap kézbesítettek egy levelet, melyben reagáltak a tiltakozásokra, 21 pontból álló listát adtak át a vizsgálandó dokumentumokról, előírták, hogy a fenntartót is az iskola épületében kívánják vizsgálni, s elő kívánták írni, hogy ki képviselheti a fenntartót és az intézményt a vizsgálaton.



A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 1. § (1) bekezdése kötelező érvénnyel mondja ki, hogy fenntartóra tekintet nélkül a törvény minden intézményre kötelező. A törvény alóli kivételeket és eltérési lehetőséget a Közoktatási törvény (1993/LXXIX. tv.) 81.(1) bekezdés c) pontja sorolja fel. Ezek között nem szerepel a 107.§, ezért annak betartása kötelező. Tekintettel arra, hogy a vizsgálat megkezdését elhalasztották a március 5-i napról is, most már semmivel sem lehetett indokolni a rendkívüli vizsgálatot. Az a jogértelmezés, hogy a vizsgálat elrendelője szabadon eldöntheti, hogy be kívánja-e tartani a (3) bekezdés előírásait, enyhén szólva vitatható. **A teljes körű vizsgálat és a Közoktatási törvény (1993/LXXIX. tv.) 107. § (9) bekezdésében rögzített, a (3) bekezdés rendelkezéseitől való eltérési lehetőség, eleve kizárja egymást.**

Az egyházkerület elnöksége által 21 pontban felsorolt dokumentumokba való betekintés és különösen azokról másolat készítése sértette volna az adatvédelmi törvényt. A Közoktatási törvény (1993/LXXIX. tv.) 2. számú melléklete első címének 2. és 3. pontja illetve a második címének 2. pontja részletesen felsorolja, hogy kinek van joga az alkalmazottak és a tanulók nyilvántartásiba betekinteni. Mivel az egyházkerületi vizsgálat a munkavállalók és a tanulók személyi anyagairól is másolatot kívánt készíteni, az intézményvezető megtagadta ezen dokumentumok átadását (csak saját személyi anyagát bocsátotta rendelkezésre). A pedagógiai programot, a helyi tanterveket és a házirendet kizárólag csak az Országos szakértői névjegyzéken szereplő szakértő vizsgálhatja, s a kerület által kiküldött bizottságban ilyen szakértő nem szerepelt.

Aggályosnak tekinthető az is, hogy a jelzett, vizsgálendő dokumentumok közül az intézményi gazdálkodással kapcsolatos 7 dokumentum esetében alapvizsgálat tartható-e a kerület részéről. Az MRE közoktatási törvényének 71. §-a szerint „*Az intézmény gazdálkodását a fenntartó számvizsgáló bizottsága ellenőrzi, melyet felülvizsgálhat a fenntartó felettes egyházi hatósága.*” Az egyházkerület részéről kiküldött bizottság csak alapvizsgálatra kapott mandátumot.

A vizsgálat elrendelői közölték, hogy az intézmény részéről ki lehet jelen a törvényességi vizsgálaton. Abból azonban nem engedett az intézmény vezetője és a fenntartó hogy ki képviselje az intézményt, így az intézmény jogtanácsosa is jelen lehetett vizsgálaton elősegítve ezzel a szakszerűség érvényesülését.

Az egyházkerületi elnökség által kirendelt, „*általános és teljes körű*” vizsgálatot végző bizottság 2001. március 8-án elvégezte munkáját. A Halásztelki Református Szakképző Iskola és fenntartója megnyugvással tapasztalta, hogy a vizsgálat 15 órája alatt semmi olyan tény nem vetődött fel, ami indokolná a vizsgálat rendkívüliségét, azaz a Magyar Köztársaság Közoktatási törvénye (1993/LXXIX. tv.) 107. § (3) bekezdésének figyelmen kívül hagyását. Ez nem „*az ellenőrzés elrendelőjének megítélésétől függ*” – mint ahogy ezt írta az egyházkerületi elnökség március 5-én kelt levelében –, hanem kizárólag a tényektől. A tények pedig azt jelzik, hogy a vizsgálat elrendelői – és a vizsgálóbizottság tagjai – nem vették figyelembe a Magyar Köztársaság Közoktatási törvényét (1993/LXXIX. tv. 107. §).

Mindezek mellett talán még súlyosabb, hogy sérülést szenvedett a jogbiztonság alkotmányos elve. A Református közoktatási törvény (1995/I. rtv.) 71. §-nak figyelmen kívül hagyásával **fenntartó fenntartói jogait veszélyeztetik.** Az intézmény gazdálkodását a fenntartó számvizsgáló bizottsága ellenőrizheti, s a felettes hatóság kizárólag felülvizsgálatot rendelhetnek el. A bizottság mandátuma nem terjedhetett ki erre a felülvizsgálatra, mivel az egyházközi intézmények zárószámadásai elkészítésének határideje március 31., s csak ezután következhet a fenntartói ellenőrzés és csak ezt követően a felülvizsgálat. **A fenntartói jogosítvány elvonása súlyosan sérti a Magyarországi Református Egyház alkotmányos rendjét és a jogbiztonság alkotmányos elvét.** Mindezekért az egyházkerület elnökségének kell vállalnia a felelősséget, mivel a vizsgálat előtt az intézmény igazgatója felhívta erre figyelmüket írásban, s a bizottság figyelmét szóban.

**Az egyházkerületi vizsgálat utáni két esztendőben egyéb intézkedésre – sem az egyházkerület, sem a főjegyző részéről – nem került sor.**

Az eset példázza, hogy milyen zavarokat okozhat, amikor az állami és egyházi regionális tanügyigazgatási szint összefonódik. Az állami szerveknek nem lenne szabad az egyházak belső szabályozását tanulmányozva önkényesen megválasztani, hogy kihez fordulnak, csupán az egyház országos vezetésének megkeresése fogadható el. [Ráadásul korábban a főjegyző nem akarta az alapító okiratot úgy elfogadni, hogy törvényességi felügyeleti szervként szerepel benne az egyházkerületi iskolaügyi szervezet. Az egyházkerület pedig, ha nem szerepel benne ez a meghatározás, úgy nem akarta engedélyezni az intézmény átvételét.]



## E számunk szerzői:

Bognár József	ny. tanár, Budapest
Böttger Antal	lelképásztor, Dunaújváros
Fazakas Gergely Tamás	tanár, Debreceni Református Kollégium
Dr. Korsós Bálint	tanár, Pápai Református Kollégium Gimnáziuma
Dr. Nagy Mihály	1991-1997 közt az ORTE elnöke
Papp Kornél	osztályvezető, Zsinati Iroda
Dr. Pótor Imre	tanár, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola
Tarcsay Tamás	tanár, Szegedi Tudományegyetem Ságváry E. Gyakorlógimnáziuma

E számunkat Hugh Palmer fotói díszítik  
George Plumptre *Garden Ornament* című könyvéből.

## Magyar Református Nevelés

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

Felelős kiadó: *Papp Kornél és*

*Pavletitsné Egressy Mária*

Felelős szerkesztők:

*Kulin Ágnes és Nagy Villő*

Szerkesztőségi titkár:

*Junek Tímea*

1146 Budapest, Abonyi u. 21.  
Postacím:

1440 Budapest 70., Pf: 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: [refpedi@hu.inter.net](mailto:refpedi@hu.inter.net)

[suli5142@bp.sulinet.hu](mailto:suli5142@bp.sulinet.hu)

Tervezés és tördelés:

*smArt DesignStudio*

[www.sm-art.hu](http://www.sm-art.hu)

Tel.: 06-87-571013

E-mail: [info@sm-art.hu](mailto:info@sm-art.hu)

Nyomdai munkák: Alfaprint

ISSN: 1585-7565

Megrendelni a 2003. év számait a kiadó címén lehet.

Megjelenik évente kilenc alkalommal Stichting Hulp Oost-Europa és az Oktatási

Minisztérium támogatásával. Észrevételeiket szeretettel várjuk!



## MEGRENDELÉS



Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklapot  
\_\_\_\_\_ példányban (a 9 szám előfizetési díja 900 Ft).

A megrendelő megnevezése: \_\_\_\_\_

A megrendelő címe: \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_  
cégszerű aláírás

